

Sámi dieđalaš áigečála

Sámi dieđalaš áigečála

2/2014

Doaimmahan

Kaisa Rautio Helander, Berit Anne Bals Baal,
Vuokko Hirvonen, Johan Klemet Kalstad ja Jussi Ylikoski

Sámi diedalaš áigečála

Sámi diedalaš áigečála almmuha diedalaš artihkkaliid, girjeárvoštallamiid ja eará čállošiid sámi servodaga, kultuvrra, giela, historjjá ja eará sámi ja eamiálbmogiid guoski fáttáid birra. Áigečállaga almmuhit Sámi allaskuvla ja UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš ovtta. Diedalaš áigečállagiid ja lágádusaid Norgga registaris Sámi diedalaš áigečála lea diedalaš almmuheami bajimus dásis (dássis 2) <<http://dbh.nsd.uib.no>>. Artihkkalat ja eará čállosat, mat fállorjuvvojit Sámi diedalaš áigečállagii, galget leat čállojuvvon man nu sámegillii, ja dat eai galgga leat jorgaluvvon eará gielain. Sámi diedalaš áigečála elektrovnnalaš hámis ja čállinrávvagat gávdnojit áigečállaga neahttasiidduin <<http://aigecala.no>>.

Doaimmahus

Kaisa Rautio Helander (váldodoaimmaheaddji), Sámi allaskuvla; kaisa-rautio.helander@samiskhs.no
Berit Anne Bals Baal, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.a.baal@uit.no
Vuokko Hirvonen, Sámi allaskuvla; vuokko.hirvonen@samiskhs.no
Johan Klemet Kalstad, Sámi allaskuvla; johankk@samiskhs.no
Jussi Ylikoski, UiT Norgga ártkalaš universitehta; jussi.ylikoski@uit.no

Doaimmahusčállii

Berit Nystad Eskonsipo, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.nystad.eskonsipo@uit.no

Doaimmahusráđđi

Veli-Pekka Lehtola, Oulu universitehta
Hanna Outakoski, Ubmi universitehta
Håkan Rydving, Bergena universitehta
Kaarina Vuolab-Lohi, Oulu universitehta

Norgga dutkanráđđi (Norges forskningsråd) lea dorjon Sámi diedalaš áigečállaga almmuheami.

Sámi diedalaš áigečála is an interdisciplinary scientific journal published by the Sámi University College and the Centre for Sami Studies at UiT The Arctic University of Norway, with support from the Research Council of Norway. Sámi diedalaš áigečála is the only peer-reviewed scientific journal with articles originally written in any of the Saami languages. All articles have English summaries. Open access journal: <<http://aigecala.no>>

Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu

UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Romsa
<<http://aigecala.no>>

Gráfalaš bargu: Bjørn Hatteng, UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš
Deaddilan: HSL-trykkeriet, UiT Norgga ártkalaš universitehta

ISSN: 0805-4312

ISSN online: 1894-0498

Sisdoallu

Artihkkalat

Johanna Johansen Ijäs

<i>Bohccobiergu ja niesteboazuskinke – giellaočcodeaddji máná</i>	
goallossubstantiivvat	7
<i>Noun compounds in North Saami language acquisition</i>	27

Sigga-Marja Magga

Geahčastagat, olggušteapmi ja albma duoji gáibádus –	
duodjekontrolla duojáriid vásáhussan	29
<i>The gaze, shunning and demand of proper duodji – the control of</i>	
<i>duodji as experienced by Saami craft workers</i>	46

Jussi Ylikoski

Davvisámegiela -ráigge – substantiiva, advearba,	
postposišuvdna vai kásus?	47
<i>North Saami -ráigge – noun, adverb, postposition or case?</i>	70

Árvvoštallamat

Vuokko Hirvonen

Mánggajienat Sápmi: Seksuála ja sohka-beallenorpmaid	
čalmmustahtti mitalusaid girjáiivohta	71

Bohccobiergu ja niesteboazuskinke – giellaoččodeaddji máná goallosubstantiivvat

JOHANNA JOHANSEN IJÄS

Sámi allaskuvla

Artihkal guorahallá ovttá vuollel golmmajahkásaš máná goallosubstantiivvaid morfologalaš ráhkadusa. Vuosttaš goallossánit leat registrerejuvvon ovda- ja árramorfologijja gaskasaš sirdásanmuttus go máná lei jagi ja ovcci mánu boaris, ja morfologalaččat dábálaččamus goallosubstantiiviippat ihtet máná gillii vuollel bealgoalmmátjahkásažžan. Buot goallosubstantiivvat leat vuollálasti sánit. Eanas dain leat endosentrálaččat, muhto soames eksosentrálaš sánit leat maid registrerejuvvon. Mearusoassin lea dábálaččat ovttalesemat substantiiva, muhto mearusoassi sáhttá maid leat ráhkaduvvon guovtti substantiivvas, dahje dat sáhttá leat jogo ovttalesemat advearba, adjektiiva dahje eará giela sátni. Mearusoassi lea eanas sániin ovttaidlogu nominatiivvas, muhtun sániid mearusoassin lea ovttaid- dahje mánggaidlogu genetiivahápmi. Mearusoassetiippaid dávjodat mánái hubmojuvvon gielas korrelere goallossátnetiippaid ihtinortnegiin ja dainna man ollu gudege goallossátnetiippa sánit adnojuvvojit.

Fáddásánit: giellaoččodeapmi, morfologijja, sátneráhkadeapmi, goallosteapmi, goallosubstantiiva, davvisámegiella

1. Álggahus

Máná dadjagoahhtá ovttaskas sániid dábálaččat sullii jahkásažžan. Guorahallan man vuodđun lei guovttegielat sámi máná giellamateriála, čájehii ahte máná sániin leat giellaoččodeami álgomuttus dábálaččat guokte stávvala, ovdamearkka dihte *áhčči*, *spábba* ja *čáhci*, muhtumin dušše okta, nugo *gea*, *gáv* 'skávli' (gč. Ijäs 2004: 124, 128).¹ Birrasiid beannotjahkásažžan, go máná máhttá dadjat sullii 50 sáni, son ovttahttigoahhtá sániid gihppun, ovdamearkka dihte ná: *biigá galm-mas*. Dalle son oahppagoahhtá mot sániiguin ráhkada guhkit ovttagaid ja viidida dainna lágiin iežas vejolašvuodaid gulahallat earáiguin. (Gč. omd. O'Grady 2005: 80–83; Rowland 2014: 80.) Vai nagoda ságastallat buorebut earáiguin, máná dárbbasa maid eambo ovttaskas sániid. Go muhtun diŋggaid namahusat leat goallossánit, de máná galgá maid oahppat dadjat ja atnit sániid mat leat ráhkaduvvon guovtti leksemas. Dat ahte máná goallosta sániid dakkár leksikála ja fonologalaš ovtadahkan mas lea cealkagis iežas doaibma, lea máná vuosttaš

1 Sámegelelain oaivvildan dán čállošis davvisámegiela.

lávki sátneráhkadanvuogádaga očcodeapmái. Goallostemiin mánná sáhhtá maid dárbbu mielde ráhkadit ođđa sániid maid ii leat gullan earáin.

Dán čállošis guorahalan vuollet golmmajahkásaš máná goallossubstantiivvaid morfologalaš ráhkadusa. Čielggadan guđe morfologalaš ovdánanmuttus goallossubstantiivvat ihtet máná gillii, makkár morfologalaš ráhkadus dain lea ja makkár fáktorat daid očcodeapmái sáhhtet váikkuhit. Čálloša oppalaš ulbmilin lea guorahallat viidáseappot sáme giela morfologijja ja morfologijja očcodeami (gč. Ijäs 2011; Baal 2009; Bals 2004) ja dainna lágiin searvat dakkár gielaide veardádalli guorahallamii main lea girjás morfo(fono)logijja. Čáluš sáhhtá maid leat mielde nanneme váhnemiid ja eará rávesolbmuid gielalaš diđolašvuoda ja váikkuhit dasto sin giellageavaheapmái ja dakko bokte mánáid giellaovdáneapmái.

Guorahallan vuodđuduvvá ovttá guovttegielat Norgga beale máná ja su áhči ságastallamiidda mat leat báddejuvvon videogovvenapparáhtain 2000-logu gaskkamuttus go mánná lei agis 1;8–3;0. Máná vuosttašgielat leat sáme giela ja suomagiela, ja su bajásšaddanbirrasa váldogiela lea sáme giela. (Máná ja su bajásšaddanbirrasa gielladili birra, gč. Ijäs 2011: 45–49.) Giellamateriála lea oktii buot 14'26 diimmu, ja dat lea transkriberejuvvon ovddit dutkamusa (Ijäs 2011) várás. Dán guorahallama várás lean čoaggán transkripsuvnnain buot sáme giela goallossubstantiivvaid maid mánná ja su áhčči atniba, ja dasto kodifiseren ja analyseren daid.

Goallossániin oaivvildan dás leksikála ja fonologalaš ovttadaga mii lea ráhkaduvvon guovtti leksemas, nugo *rukkses+miessi*, *rukksesmiese+náhkki*, *rukksesmiesenáh+beaska*, *gusa+guoppar* ja *rukkses+gusaguoppar*. Dákkár ovttadat galgá doaibmat cealkagis oktan sátnin ovdamearkka dihte nu ahte dan osiid gaskii ii sáhte lasihit eará elemeanttaid: **rukkses dát miessi* (vrd. *dát rukksesmiessi*), *ruksešhanmiessi (vrd. *ruksešmiessihan*). (Goallossáni definišuvnna problematikkas, gč. omd. Lieber & Štekauer 2009: 4–14.)

Goallossátnin anán dán artihkkalis buot sániid maid jovssushápmi lea goallossátni. Dát máksá dan ahte vaikko gihppu mii lea ráhkaduvvon guovtti sánis, ii deavddášege dás namuhuvvon kriteraid, de dat lohkkajuvvo goallossátnin jus dat lea rávesolbmuidgielas goallossátni. Ovdamearkka dihte vaikko mánná dadjá sáni *vilgesvuostá* guvttiin váldodeattuin: *vilges vuostá*, de rehkenastán dan dás goallossátnin dannego dan jovssushápmi lea goallossátni.

Máná gii šaddá bajás mánggagielat servodagas, atná iešguđetlágán sivaidda geažil dábálaččat eambo go ovttá giela sániid. Ovdamearkka dihte lea dábálaš ahte sámi mánná atná sáme giela humadettiin maiddá eará giela(id) sániid. Dán

guorahallama máná giellamateriálasge leat eará gielaid go sámegiela goallossániid, muhto dás giedáhalan dušše sámegiela goallossániid. Sámegiela goallossátnin anán dás dakkár sániid maid máná geavaha go humada sámegielat ságastallanguimmiin ja main unnimusat vuodđooassin lea sámegiela sátni, nugo *gáfegohppu* ja *bruktrámbuvri* 'adnonbierggasrámbuvri'. Vuodđooassin sáhtta leat maid eará giela sátni mii lea sajáiduvvan, dahje sajáiduvvame, sámegiela muhtun variántta hupmangillii. Ovdamearkka dihte *eappellillimehu*-sáni vuodđooassi *pillimehu* 'sáktadoassa mas lea juhkanbohcci; sákta mii lea diekkár doasa siste' lea sajáiduvvan mángga Suoma beale sámegielaga njálmmálaš sámegillii. Mángii sáhtta liikká leat váttis geassit čielga ráji goas eará giela sátni lea sajáiduvvan sámegillii ja goas fas ii.

Goallossániid oamasteapmi gáibida mánás mánggalágán giellamáhtu. Sámegielat máná galgá oahppat dadjat sániid main leat eanet go guokte stávvala maŋŋála, dannego goallossubstantiivvain leat dábálaččat unnimusat njeallje stávvala, muhtumin dušše golbma. Máná galgá maid oahppat dovdat sániid deaddogas-kavuodaid vai máhtta earuhit goallossániid ja sátnegihpuid. Dasa lassin máná galgá oahppat válljet mearusoasi hámi, ovdamearkka dihte nominatiivva- ja genetiivvahápmásaš mearusoasi gaskka, nugo sániin *guollegáhku* ja *guolevuodja*. Máná galgá maid oahppat dovdat mearusoasi oatnuma eavttuid vai nagoda buvttadit goallossániid main lea seammalágán ráhkadus go rávesolbmuidgielas. Mearkkašumi dáfus máná galgá nagodit ipmirdit leksikálašuvvan goallossániid, nugo *bieggaoaivi* ja *njoammelhiitta*, ja maidái goallossáni osiid semantihkalaš gaskavuodaid, nugo mearusoasi ja vuodđooasi gaskavuoda ovdamearkka dihte dáin sániin: *šukkoládegáhku* ja *riegádanbeaigáhku* (gč. Berman 2009: 299–301).

2. Goallossániid oččodeami dutkamušat

Goallossániid oččodeapmi lea guorahallojuvvon eanemusat indoeurohpalaš gielain, nugo engelas-, duiskka-, ruoŋa- ja fránsskagielas, ja hebreagielas (gč. omd. Clark ja earát 1985; Nicoladis 2002; Dressler ja earát 2010; Mellenius 1997; Berman 2009). Dressler ja earát (2012) veardidit goallosteami ja diminutiivvaid oččodeami typologalaččat iešguđetlágán gielain ja konkluderejit ahte mánái hubmojuvvon giela (eng. *child directed speech*) oppalaš typologalaš ráhkadus váikkuha unnán – jus oba váikkuhage – goallossániid oččodanahká. Giela sojahanmorfologiija ja sátneráhkadeapmi sáhttet oččoduvvot goabbat ládje dannego dat sáhttet leat typo-

logalaččat hui iešguđetlágánat. Jovssusgiela goallostanmorfoloģiija valljiges (eng. *morphological richness of compounding*) váikkuha čielgasit dasa goas goallossánit ihtet máná gillii: mađe eanet goallostanmorfoloģiija gielas lea, dađe árabut mánná oččođišgoahtá goallossániid. Ovdamearkka dihte germánalaš gielain goallossánit mat leat ráhkaduvvon guovtti substantiivvas, sáhttet ihtit máná gillii morfoloģiija oččodeami árra muttus oktanaga sojahanmorfoloģiijain ja diminutiivvaiguin. Nubbi dehálaš fáktor lea mánnái hubmojuvvon giella. Váhnema goallossániid ja goallossátnetiippaid lohku váikkuha dasa man ollu ja makkár goallossániid mánná atná. Eará fáktorat mat váikkuhit goallossániid árra oččodeapmái, leat goallossániid morfotávssalaš čađačuovgivohta (eng. *morphotactic transparency*) ja pragmahtalaš dárbbut. (Dressler ja earát 2012: 250–259.) Berman (2009: 318) namuha ahte goallossáni morfoloģalaččat álkes struktuvra ja goallossáni osiid semantihkalaš čađačuovgivohta sáhttet leat dehálaš fáktorat goallossániid oččodeami árra muttus.

Sámegiela ja eará suoma-ugralaš gielaid goallossániid oččodeamis eai leat vuđolaš dutkamušat, muhto Argus ja earát (2014) veardidit este-, suoma- ja davvisámegiela mánáid goallossubstantiivvaid oččodeami. Guorahallamis boahtá ovdan ahte goallossubstantiivvat ihtet este-, suoma- ja sámegiela mánáid gillii jogo ovdamorfoloģalaš muttu loahpas dahje árramorfoloģalaš muttu álggus agis 1;5–1;10 ja ahte álggos mánná oččoda goallossubstantiivvaid maid osiin lea semantihkalaččat čađačuovgi gaskavuoha.² Guđege giela goallossániid mihtilmas iešvuodaht ihtet juo árrat máná gillii, ja mánná ráhkada iežas giellaipmárdusa vuđul maid ođđa goallossániid. Este- ja ruoššagiela veardádalli dutkamuš (Argus & Kazakovskaya 2013) čájeha maiddái mot goallossániid dávjodat, produktivitehta, čađačuovgivohta ja ovttageardánvuoha rávesolbmuidgielas váikkuhit dasa mot mánná oččoda goallossániid.

Goallossubstantiivvaid oččodeami guorahallan typoloģalaččat iešguđetlágán gielain lea jođus prošeavttas man namma lea *Crosslinguistic Project on Pre- and Protomorphology in Language Acquisition*.

2 Ovdamorfoloģalaš ovdánanmuddun (eng. *premorphology*) adnojuvvo dat áigi morfoloģiija oččodeamis goas mánná oččoda sátnehámiid obbanaga, analyserekeahtes ovttađahkan. Árramorfoloģalaš muttusges (eng. *protomorphology*) mánná ipmirdišgoahtá morfoloģalaš hámiid ráhkadusa ja atnigoahtá sojahanhámiid produktiivvalaččat. Doahpagiid definišuvnnaid birra, gč. omd. Bittner ja earát 2003b: xl.

3. Davvisámegiela goallossubstantiivvaid ráhkadus

Sámegiela goallossánit leat unnán dutkojuvvon, muhto giellaoahpaid mielde dat leat eanas substantiivvat. Goallosadjektiivvat leat maid dábálaččat, ja muhtun vearbbatge leat ráhkaduvvon goallostemiin (gč. Nielsen 1926–1929: 287–299; Nickel & Sammallahti 2011: 662–671). Maiddái advearbbat, konjunkšuvnnat ja pronomenat sáhttet leat goallostuvvon guovtti sánis, nugo *beallejámas*, *ijatbeaivái*, *sahtedohko*, *illáveaje*; *nugo*, *ovdalgo* ja *iešguhtege*, *juobbágoabbá*. Dasa lassin muhtun lohkosánit leat ráhkaduvvon goallostemiin, ovdamearkka dihte *oktanuppelohká*, *golbmačuođi*.

Goallossubstantiivvat leat guovttelágánat: vuollálasti (eng. *subordinate*) ja bálddalasti (eng. *coordinate*) goallossánit. Vuollálasti goallossánit leat dábálaččat endosentralaččat mii máksá ahte sánis bohtá ovdan dan refereanta. Ovdamearkka dihte *jávreguolli*-sáni vuodđooasis *guolli* bohtá ovdan ahte *jávreguolli* lea namalassii *guolli* ja *sátnegirji*-sáni vuodđooassi *girjiges čájeha* ahte *sátnegirji* lea soameslágán *girji*. Vuollálasti sánit sáhttet leat maiddái eksosentralaččat mii fas mearkkaša dan ahte sánis ii bođe ovdan dan refereanta. Ovdamearkka dihte *ruksestraddi* ii leat *raddi*, muhto *cizáš* mas lea *ruksestraddi*, iige *alitnásti* leat *násti*, muhto *šaddu* mas leat *aliti*, *násttelágán* lieđdelasttat. Vuollálasti endosentralaš goallossániid vuollejoavku leat nu gohčoduvvon apposišuvdnagoallossánit maid osiin lea seammasullasaš gaskavuolta go apposišuvdnakonstrukšuvnna osiin. Apposišuvdnagoallossánis mearusoassi ja vuodđooassi čujuhit seamma referentii, nugo dain sániin: *Joavvna-áddjá*, *Máret-riehpu* ja *Ofelaš-filbma*. Apposišuvdnagoallossáni ja bálddalasti goallossáni erohus sáhttá muhtumin leat seadas. Ovdamearkka dihte sáni *gáibmeristeadni* mearusoassi *gáibmi* čujuha seamma referentii go vuodđooassi *risteadni*, muhto nuppe dáfus *gáibmi* maid spesifisere makkár dahje guđemuš *risteatnis* lea hupmu. (Gč. ISK § 398, 408, 422–423, 432–435.) Vuollálasti goallossániid lassin sámegiela leat maid muhtun bálddalasti endosentralaš goallossánit, earenoamážit goallostuvvon virgenamahusat, nugo *dulka-jorgaleaddji* ja *ekonomiijahoavda-hálddahusjodiheaddji*.

Goallossubstantiivva mearusoasis lea ollu variašuvdna, muhto dábálaččamusat mearusoassin lea substantiiva mii lea ovttaidlogu nominatiivahámis, ovdamearkka dihte sánis *mánnáolmmoš*, muhto sihke ovttaid- ja mánggaidlogu genetiiva leat maid mearusoasi dábálaš hámit, nugo sániin *mánágoahti* ja *mánáidgárdi*. Mearusoassi sáhttá leat eará hámiinnai: *albmáimannan* ja *buorrendoalli*. Go mearusoassin lea adjektiiva, de dat lea dábálaččat attribuhttahámis,

ovdamearkka dihte sánis *boaresbárdni*, muhto muhtumin maiddáí predika-tiivahámis, nugo sánis *bahádahku*. Jus adjektiivvas ii leat attribuhttahápmi, de dan sajis mearusoassin adnojuvvo substantiiva: *sálteguolli*. Mearusoassin sáhtta atnit adjektiivvalaččat maiddáí partisiha perfeavtta ja preseanssa hámiid, nugo sániin *buollánhávvi*, *suohkulanmiessi* ja *boahtteáigi*. Substantiivva ja adjektiivva lassin mearusoassin sáhttet leat advearba, postposišuvdna, lohkosátni, pronomen ja vearbamáta, nugo sániin *ovdanbuktin*, *sismiessi*, *njealljeluovvar*, *iešdovdu* ja *boraguolli*. (Gč. Nickel & Sammallahti 2011: 662–669; Sammallahti 1994: 36–37.) Hupmangielas lea šaddan dábálaš atnit mearusoassin maiddáí eará gielaid sitáht-taloanid, nugo ovdalis namuhuvvon sánis *bruktrámbuvri* 'adnonbierggasrámbuvri' mas mearusoassin lea dárogiepla *bruke* 'atnit, geavahit' -vearbba partisiha perfeavtta hápmi *brukt*. Sámegiela ja eará gielaid sániid definišuvnna in dattetge guorahala dás, baicca fuomášuhtán ahte ráđji daid gaskkas sáhtta muhtumin leat seadaš.

Goallossáni mearusoassi lea dábálaččat otnon, ja oatnun sáhtta leat máng-galágán, nugo dáin sániin boahá ovdan: *eadneolmmoš*, *guohtoneana*, *vuonáhku*, *johgáddi*, *beatnatbeaivvit*, *oahpahanvuohki* ja *áfruvvá*. Nuppe dáfus mearusoassi sáhtta leat maid oanokeahtes hámis, ovdamearkka dihte sániin *eatnigiella* ja *goarrunmašiidna*, dahje sihke otnon ja oanokeahtes variánta lea vejolaš: *lassegažaldat* ~ *lassigažaldat*, *mánnageahčči* ~ *mánnágeahčči*.

Dasa lassin mearusoassái sáhtta laktásit liigemorfema, nugo sániin *juolget-bealli*, *mánotbadji* ja *beanatgullan*. Mearusoassi sáhtta maid leat mainna nu lágiin čadačuovgameahttun (eng. *opaque*), nugo sánis *sotnabeaivi* mas *sotna* lea boares skandinávalaš loatna, vrd. dár. *son(dag)*, isl. *sunnu(dagur)* (gč. omd. Sammallahti 1998: 263).

Sámegiela goallossánit leat nuppiiguin sániiguin morfofonologalaččat moalkát dan dáfus ahte mearusoasi hámis lea ollu variašuvdna. Nugo ovdalis namuhin, goallossániid ráhkadus lea unnán dutkojuvvon, ja ovdamearkka dihte aitto mearusoasi oatnumis dárbbášuvvojit eanet dieđut. Mearusoasi ja vuodđooasi semantihkalaš gaskavuodain leat maid unnán dutkamii vuodđuduvvon dieđut (gč. dattetge Ijäs 1995).

4. Máná goallossubstantiivvat

Dán guorahallama materiálas sihke máná ja rávesolbmo goallossubstantiivvat leat eanas namahusat, muhto goappašagat atniba dasa lassin ollu goallosnamaid. Goallosnamat dahket badjelaš 40 proseantta buot goallossubstantiivvain. Goallosnamat leat earenoamážit olbmonamat, báikenamat ja máinnaselliid namat, nugo *Káren Elle*, *Guovdageaidnu* ja *Mumiáhčči*, muhto goappánai informántta materiálas lea maid ovdamearkka dihte doaluid namma *Riddu Riđđu*. Namat *Káren Elle* ja *Riddu Riđđu* leat dás čállojuvvon dainna lágiin go nammaguoddi ja doaluid lágideaddjit ieža daid čállet. Eará ovdamearkkaid čálán dán artihkkalis dábálaččat (guđege giela) čállingiela normerejuvvon ortografiija mielde. Vaikko namat leat mihtilmas oassi máná ja rávesolbmo goallossubstantiivvain, de guođán daid dán guorahallama olggobeallai dan sivas go goallosnamat sáhttet mearusoaši ja vuodđooaši gaskavuoda dáfus leat nu earálágánat go goallosnamahusat. Goallosnamaid oččodeami berre baicca guorahallat sierra, earenoamážit dannego dat ii leat mu dieđu mielde olus guorahallojuvvon eará gielainge.

Máná vuosttaš goallossánit *čalbmeláset* (hámiin *dammelása* ja *damme-gas*) ja *gáfegohppu* leat registrerejuvvon agis 1;9. Dutkamuš sámegielat máná vearbahámiid oččodeamis čájehii ahte agis 1;8–1;10 vearbasojahanmorfologiija oččodeapmi sirdása ovdamorfologiija muttus árramorfologiija muddui (gč. Ijäs 2011: 183–185). Goallossániid ihtin árramorfologiija álggus, oktanaga ee. substantiivvaid ja vearbaid sojahanmorfologiiain, lea registrerejuvvon maiddái eará gielaid oččodeami dutkamušain (gč. omd. Dressler ja earát 2010: 326; Argus ja earát 2014: 665; Nicoladis 2006: 122).

4.1 Goallossubstantiivvaid ráhkadus

Dábálaččamus goallossubstantiivatiipat (gč. kap. 3) ihtet máná giellamateriálii vuollel bealgoalmmátjahkásažžan. Eanas goallossubstantiivvat leat endosentralaš, vuollálasti sánit, muhto materiálii leat registrerejuvvon maiddái njeallje eksosentralaš sáni: *áhkabiddu* (mearraguolli, latiinnagillii *Myoxocephalus scorpius*), *johkaheasta* 'eatnoheasta, rávdnjeheasta', *vilbealle* ja *oambealle*. Gosii áibbas buot goallossubstantiivvat leat dakkárat main sihke mearusoašsin ja vuodđooašsin lea ovttaleksemat sátni. Máná materiálas leat dušše guokte goallossubstantiivva maid mearusoašsi ieš lea goallostuvvon guovtti sánis, nubbi dain lea apposišuvdnagoallossátni *Unna Miáš -riehpu* ja nubbiges máná iežas ráhkadan sátni

niesteboazuskinke. Guovtteoasat mearusoasit leat unnán maiddái rávesolbmo giellamateriálas. Dat leat dávjá namat, muhto maiddái goallossánit, nugo dáin ovdamearkkain boahtá ovdan: *Guovža oadđá -girji*, *Björn Afzelius -rohkki*, *Snuhrrenieida-báidi ja sotnabeaiskuvla*.

Máná materiálas (nugo maiddái váhnema materiálas) lea substantiiva čielgasit eanas goallossubstantiivvaid mearusoassin, nugo sániin *guollegáhkku*, *riebančivga*, *sámeigiella*, *mánáidgárdi*, *Elina-heasta* ja *nohkkanáigi*. Adjektiiva ja advearba leat mearusoassin sániin *allaskuvla*, *vilgesvuostá* ja *eahkesbiebmu*. Sátni *vilgesvuostá* lea registrerejuvvon dušše oktii, ja mánná dadjá dan sátnegihppun, guvttiin váldodeattuin: *vilges vuostá*. Eará giela sátni lea mearusoassin sánis *karjalanbiebmu* mas *karjalan* lea suomagiela *Karjala* 'Gárjil' -nama genetiiva-hápmi. Sáni *karjalanbiebmu* orru motiveren suomagiel sátni *karjalanpiirakka* 'gárjilpiroga'. Eará giela sátnin sáhtá dulkot maiddái mearusoasi *pusle* goallossánis *puslespilla* 'bihttábordin, bihttaspeallu', vrd. dároggiela *pusle* 'buđaldit'. Analyseren sániid *karjalan* ja *pusle* dás normerejuvvon giela mielde loatnasátnin go lea váttis diehtit atnago mánná ieš daid sámeigiela vai eará gielaid sátnin. Dás namuhuvvon mearusoasetiippaid atná maid rávesolmmoš, muhto rávesolbmo materiálas lea daid lassin okta goallossubstantiiva man mearusoasi sátneluohká sáhtá dulkot sihke advearban ja postposišuvdnan: *sis* sánis *sisbuvssat*. Lohkosátni, pronomen ja vearbamáta eai geavahuvvo mearusoassin eai máná eaige rávesolbmo materiálas.

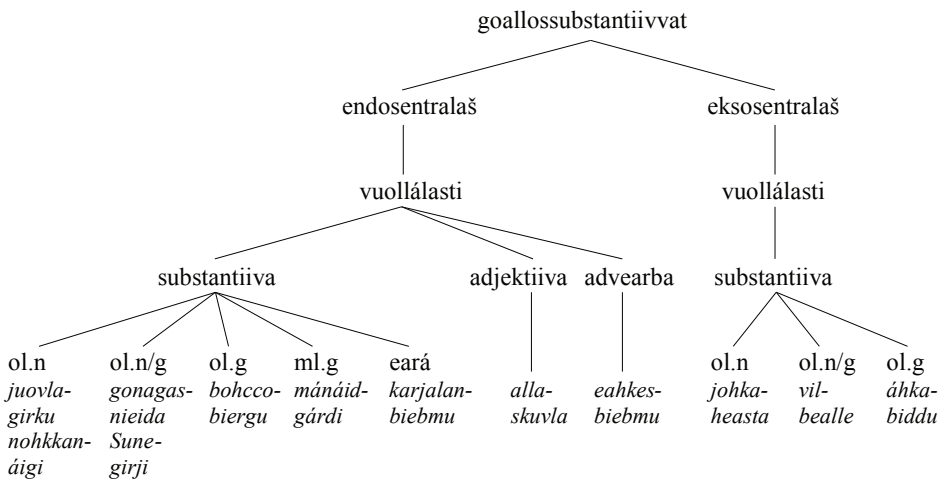
Substantiivamearusoasit leat daid kásushámi dáfus njealjelágánat sihke máná ja rávesolbmo materiálas. Mearusoassi sáhtá leat jogo (1) ovttaidlogu nominatiivahámis, (2) hámis mii sáhtá ovddastit sihke ovttaidlogu nominatiivva ja genetiivva, (3) ovttaidlogu genetiivahámis ja (4) mánggaidlogu genetiivvas.

Eanas leksemaid mearusoasit leat ovttaidlogu nominatiivvas, ovdamearkka dihte sániin *johkaheasta*, *juovlagirku* ja *niesteboazu*. Muhtumat dain leat deverbála nomenat, nugo *riegádan* ja *nohkkan* sániin *riegádanbeaivi* ja *nohkkanáigi*. Muhtun leksemainges mearusoassi lea dakkár hámis mas ii goit prinsihpas sáhte dadjat leago dat ovttaidlogu nominatiiva- vai genetiivahámis. Mearusoassi sáhtá ovdamearkka dihte leat otnon hámis, nugo sánis *vilbealle*, dahje mearusoassin sáhtá leat golmma- dahje njealjestávvalsátni man ovttaidlogu nominatiiva lea ideanttaláš ovttaidlogu genetiivva otnon hámiin, ovdamearkka dihte sánis *gonagasnieida*. Mearusoassin sáhtá maid leat substantiiva man konsonánta-guovddážis ii leat dássemolsašuddan mii čájehivččii dan kásushámi, nugo sánis *Sune-girji*.

Dát máksá ahte gosii buot mearusoasit leat jogo ovttaidlogu nominatiiva-
hámis dahje hámis maid lea vejolaš dulkot sihke ovttaidlogu nominatiivan ja
genetiivan. Ovttaidlogu nominatiivva sáhttá dan dihte gohčodit sihke máná ja
rávesolbmo goallossubstantiivvaid mearusosiid váldohápmiin.

Muhtun goallossubstantiivvain lea mearusoassin čielga ovttaidlogu gene-
tiivahápmi, nugo sániin *sámegiella*, *suomagiella*, *bohccobiergu* ja *áhkabiddu*.
Mearusoassin adno maid mánggaidlogu genetiivahápmi *mánáid* sániin *mánáid-
boddu*, *mánáidgárdi* ja *mánáid-TV*. Fuomášán veara lea ahte MÁNÁID-TV-leksema
mearusoassi lea registrerejuvvon maid ovttaidlogu genetiivahámis: *máná-TV*. Eai
máná eaige rávesolbmo materiálas leat ovdamearkkat eará kásushámiid geava-
husas goallossubstantiivva mearusoassin.

Vuolábeale govus áiccalmahttá mot goallossubstantiivvat juohkásit iešguđet-
lágán tiippaide daid ráhkadusa mielde.

Govus. Máná goallossubstantiivvaid juohkéseapmi iešguđetlágán tiippaide.

Vaikko rávesolbmo materiálas leat eambo goallossubstantiivvat ja ovttaskas
goallossubstantiivaleksemat go máná materiálas, de daid juohkéseapmi iešguđet-
lágán tiippaide mearusoasi hámi mielde lea relatiivvalaččat ovttalágán. Dát guoská
sihke mearusoasi sátneluohkkái ja hápmái. Áidna erohus lea dat ahte vaikko
rávesolbmo goallossubstantiivvainge lea eanas háviid nominatiivvahápmásaš
mearusoassi, de máná atná golmma vuosttaš mánu áigge mearusosiid mat leat
aivve nominatiivahámis, dahje mearusosiid maid sáhttá dulkot sihke nomina-

tiivan ja genetiivan. Easka agis 2;0 máná materiálli leat registrerejuvvon vuosttaš čielga ovttaidlogu genetiivahámit sániin *bohccobiergu* ja *áhkabiddu*. Mánnggaidlogu genetiivages ihtá materiálli guokte mánu mañnel, agis 2;2, sánis *mánáid-TV*, ja agis 2;5 ihtet advearba ja adjektiiva sániin *eahkesbiebmu* ja *vilgesvuostá*. Seamma agis mearusoassin lea registrerejuvvon maiddái vuosttaš eará giela sátni: *karjalanbiebmu*. Tabellii 1 leat čohkkejuvvon máná goallosubstantiivvaid iešguđetlágán mearusoasit ovdamearkkaiguin ja daid ihtinagit. Nugo tabeallas boah távdan, de hámi dáfus dábálaččamus mearusoasit ihtet máná gillii vuollel bealgoalmmátjahkásažžan.

Mearusoassi	Ovdamearka	Ihtinahki
Ol. nominatiiva	<i>guollegáhkku</i>	1;9
Ol. nom./gen.	<i>riebančivga</i>	1;9
Ol. genetiiva	<i>sámegiella</i>	2;0
Ml. genetiiva	<i>mánáid-TV</i>	2;1
Adjektiiva	<i>vilgesvuostá</i>	2;5
Advearba	<i>eahkesbiebmu</i>	2;5
Eará	<i>puslespilla</i>	2;5

Tabella 1. Goallosubstantiivvaid mearusosiid ihtinagit.

Tomasello (2003: 173–175) dutkamusa mielde mánnái hubmojuvvon giela ráhkadusaid dávjodat váikkuha dasa man ortnegis mánná ieš atnigoah tá giela ráhkadusaid. Dát guorahallan sámegiela máná goallossániid oččodeamis duođašta Tomasello čuoččuha dan dáfus ahte mearusoasi hámiid ihtinagit korrelerejit mánnái hubmojuvvon giela mearusoasettiippaid frekveanssain. Dát máksá dan ahte iešguđetlágán mearusosiid ihtinortnet máná gielas čuovvu rávesolbmo mearusosiid hivvodaga. Nuppiiguin sániiguin dat mearusoasettiipat maid rávesolmmoš atná dávjimusat mánáin humadettiin, ihtet áramusat máná gillii. Dávjimusat adnon mearusoassi, nominatiiva, ihtá vuosttažin, ja nubbin dávjimus genetiiva nubbin. Goalmmádin eanemus rávesolmmoš atná mánnggaidlogu genetiivvaid mat ihtet máná gillii goalmmádin. Adjektiivvat, advearbbat ja eará gielaid sánit adnojit hárvvimusat, ja dat ihtet máná gillii mañimus. Dávjimus hámit leat dábálaččat seammás maiddá merkekeahates (eng. *unmarked*) hámit, ja

nugo eará gielain, de merkekeahates goallossátnetiippat ihtet vuosttažin maiddái sáme-gielat máná gillii (gč. omd. Dressler ja earát 2010: 343).

4.2 Goallossubstantiivvaid produktiiva geavahus

Ovdamorfologalaš giellaoččodanmutter máná oahppá sátnehámiid obbanaga, analyserekeahttá, nu ahte atná guđege leksema dušše ovttá sojahanhámis. Sáme-gielat máná atná ovdamearkka dihte vearbaleksemaid álggos dábálaččat dušše imperatiivva ovttaidlogu nuppi persovvna dahje preseansa ovttaidlogu goalmmát persovvna hámis (Ijäs 2011: 185–197). ADDIT-leksema sáhtá ovdamearkka dihte leat álggos dušše *atte*-hámis ja BOAHTIT fas *boahtá*-hámis. Dadistaga máná atnigoahttá leksemaid eanet go ovttá sojahanhámis, mii čájeha ahte son lea ipmirdišgoahttán giella morfologalaš proseassaid ja ahte son atnigoahttá giella produktiivvalaččat. Morfologiija identifiserema kriteran lea adnojuvvon dat ahte máná gillii ihtet miniparadigmmat. Miniparadigmmain oaivvilduvvo sojahanhámiiid joavku mas okta leksema lea unnimusat golmma iešguđetlágán sojahanhámis, ovdamearkka dihte *boađe*, *boahtá* ja *bođii*. Hámit galget leat registrerejuvvon ovttá mánu báddemiin. (Miniparadigmma definišuvvna birra gč. Bittner ja earát 2003a: xvi, xxxix; Kilani-Schoch & Dressler 2002.) Dressler ja earát (2010: 326–327) leat heivehan *miniparadigma*-doahpaga goallossániid oččodeami guorahallamii nu, ahte miniparadigmmat rehkenastojit ihtán máná gillii dalle go máná atná goallossáni osiid maiddá iehčanas sátnin dahje eará goallossániid oassin. Goallossáni osiin oaivvilduvvo dás mearusosi ja/dahje vuodđooasi leksema iige ovdamearkka dihte dihto sojahanhápmi (Wolfgang U. Dressler [persovvnalaš gulahallan]).

Dán guorahallamis sullii bealli máná goallossubstantiivvain leat dakkárat ahte daid mearus- ja vuodđooasit leat registrerejuvvon maiddá iehčanas lekseman dahje nuppi goallossáni oassin – vaikko eai álo ovttá mánu báddemiin. Dakkár goallossubstantiivvat leat ovdamearkka dihte *guollegáhkkku*, *guovža-áhčči*, *čuovgadoardna*, *eadnegáhttu*, *gonagasnieida*, *miessemánnu*, *ruskalihti*, *juovlagirku* ja *njoammelčivga*. Ovttaskas leksemaid atnu sihke goallossubstantiivva oassin, ja iehčanas sátnin dahje nuppi goallossáni oassin lea registrerejuvvon vuosttaš háve agis 1;9. Vuosttažin dákkár opposišuvdna lea vuohttimis sániin *čalbmeláset* ja *čalbmi*. Nubbi opposišuvdna lea *guollegáhkkku*-sánis ja dan osiin: sihke *guollegáhkkku* ja *gáhkkku* leat registrerejuvvon agis 1;10 ja *guolli*-sátniges agis 1;11. Dušše nuppi dán opposišuvvnain sáhtá dadjat deavdit miniparadigmma

kriteria go sihke *guollegáhkku*, *gáhkku* ja *guolli* leat registrerejuvvon ovtta mánu áigge, agis 1;10.26–1;11.15.

Muhtun goallossubstantiivvain dušše nubbi oassi adno iehčanas sátnin dahje eará goallossáni oassin, čuovvovaš ovdamearkkain dat čállojuvvojit buoiddes čálagiin: *riegádanbeaivi*, *mánáidgárdi*, *borransuoidni*, *juovlafeasta*, *biebmodoassa* ja *vuoktačuohppi*. Moatti sánis sihke mearus- ja vuodđooassi adnojit dušše ovtta áidna goallossubstantiivva oassin, dat sánit leat *áhkabiddu*, *nohkkanáigi*, *sámegiella* ja *bátnehoavttir*. *Áhkabiddu* lea eksosentralaš sátni man oasis eai adnojuvvo dálá gielas nu dávjá, ja dan dihte ii leat vuordemeahttun ahte dat eai leat registrerejuvvon iehčanas sátnin eaige eará goallossániid oassin. *Nohkkanáigi*- ja *sámegiella*-sániid oasisges leat abstrákta substantiivvat, ja dakkáriid mánná atná muđuige unnit go konkrehta substantiivvaid. *Bátnehoavttir* lea áidna dán njealji sánis mii čohkiida guovtti konkrehta vuodđosubstantiivvas, muhto mas mearus-oassi ja vuodđooassi eai leat liikká registrerejuvvon iehčanas sátnin dahje eará goallossubstantiivvaid oassin.

Goallossubstantiivvat main osiin dušše nubbi dahje ii goabbáge adnojuvvo iehčanas sátnin dahje eará goallossáni oassin, čájehit ahte mánná oččoda goallossániid maiddá obbanaga. Earenoamážit semantihkalaččat čadačuovgameahttun sánit *áhkabiddu*, *vilbealle* ja *oambealle* leat buorit ovdamearkkat das ahte buot máná goallossánit eai leat su iežas goallostanmáhtu buktagat.

Ovttaskas leksemaid sojahusas leat materiálas muhtun ovdamearkkat. Vuosttaš dain lea opposišuvdna *guollegáhkku* : *guollegáhku* agis 1;10, muhto dát hámit leat registrerejuvvon bođusátnin nu ahte daid sáhtá leat problemáhtalaš duodaštit guoktin sierra sojahanhápmiin. Bealgoalmmátjáhkásažžan ihtigohtet eará sátnebárat main lea nominatiivva ja genetiiva-akkusatiivva opposišuvdna: *guorbmebiila* : *guorbmebiilla* agis 2;7 ja *juovlakaleanddar* : *juovlakaleandara* agis 2;8. Seamma agis ihtá maid nominatiivva ja lokatiivva opposišuvdna: *mánáidgárdi* : *mánáidgárddis*, ja guokte mánu mañnel, agis 2;10, lea registrerejuvvon nominatiivva ja illatiivva erohus: *niesteboazu* : *niestebohccui*. Namuhan veara lea maid lokatiivva ja illatiivva opposišuvdna mii lea registrerejuvvon báikenamas *Kárášjogas* : *Kárášjohkii* agis 2;7. Fuomášahtti lea datnai ahte vaikko goallossátnemateriálas ii leat golmma sierra sojahanhámi opposišuvdna, de báikenamas *Guovdageaidnu* lea ovtta mánu áigge agis 2;7.28–2;8.27 registrerejuvvon golmma fonologalaš hámi opposišuvdna: *Guovdageainnu* : *Guovdagean* : *Guovdageainnus*. Tabellii 2 lean čohkken máná goallossániid sojahanhámiid ihtinagiiguin.

Ahki	Ol. nom.	Ol. gen.-akk.	Ol. ill.	Ol. lok.
1;10	<i>guollegáhku</i>	<i>guollegáhku</i>		
2;7	<i>guorbmebiila</i>	<i>guorbmebiilla</i>		
2;8	<i>juovlakaleanddar</i>	<i>juovlakaleandara</i>		
2;8	<i>mánáidgárdi</i>			<i>mánáidgárddis</i>
2;10	<i>niesteboazu</i>		<i>niestebohccui</i>	

Tabealla 2. Goallossubstantiivvaid sojahanhámit.

Goallossubstantiivvaid produktiiva geavahussii čujuhit maiddá sánit maid mánná ráhkada ieš, namalassii ođđa goallossánit dahje nu gohčoduvvon neologismmat (eng. *neologisms*). Neologisman leat rehkenaston dakkár sánit maid mánná ráhkada goallostemiin ja mat spiehkcasit rávesolbmuidgiela goallossániin (gč. omd. Lieko 1998: 550), muhto mánáidgiela ođđa goallossáni definišuvdna lea problemáhtalaš gažaldat mii ii leat mu dieđu mielde vuđolaččat suokkardallon. Jus ulbmilin lea guorahallat máná máhtu atnit goallosteami vejolašvuodaid, de ii oro heiveme defineret ođđa goallossáni ilá čavga. Eai buot sánit mat dutkan-girjjálašvuodas leat ovdanbuktojuvvon mánáidgiela neologisman, leat ođđa sánit dan mearkkašumis ahte dat eai leat geavahuvvon ovdal. Goallossániid mat leat adnojuvvon mánáid iežaset ráhkadan ođđa sátnin, leat gávdnan ovdamearkka dihte Interneahtas (Klaus Laalo [persovnnalaš gulahallan]), nugo suomagiel sáni *pissapaikka* 'cissanbáiki' (Lieko 1998: 554). Dán barggus defineren ođđa goallossáni pragmahtalaččat ja rehkenastán neologisman dakkár sániid mat eai leat sajáiduvvan rávesolbmuidgillii ja maid navddán máná ráhkadan iežas giella-ipmárdusa vuodul almmá gulakeahtá daid earáin.

Máná vuosttaš goallossátni mii spiehkkaša rávesolbmuidgieldas, lea *guollegolli* agis 1;11, muhto dan lea buoremus dulkot meattáhussan maid mánná dadjala go lea muđui hupmame golleguoli birra. *Guollegolli*-sáni duohken orru leame dan fonologalaš ovttalágánvuolta *golleguolli*-sániin. Agis 2;1 ihtá vuosttaš goallossátni maid sáhtá atnit mánáidgiela neologisman: *guovžaáhčči*. Neologismmaid ihtinagiin leat eará suoma-ugralaš gielaide guorahallamiin gávnahan oalle stuora variašuvnna. Esttegielat nieiddaža giellamateriálii neologismmat leat registrerejuvvon juo agis 1;5 go fas guovtti esttegielat bártnáža materiálii dat ihtet maŋnelis: agiin 1;10 ja 2;1 (Argus ja earát 2014: 662–663). Suomagielat nieiddaža materiáliiges neologismmat leat registrerejuvvon agis 1;7 ja bártnáža

materiálii agis 2;2 (Laalo [giehtačálus]). Lea váttis dadjat leatgo ahkevariašuvnna duohken metodalaš, individuála vai eará sivat, muhto sámegielat nieiddaža gillii neologismmat orrot ihtime sullii seamma agis go este- ja suomagielat bártnážiid gillii, vehá mannelis go nieiddažiid gillii.

Sámegielat máná materiálas lassánit agi 2;5–2;6 rájes sihke goallossubstantiivvaid geavahus ja ovttaskas leksemaid ja iešguđetlágán goallossátnetiippaid lohku (Ijäs [giehtačálus]), ja dán agi rájes ihtet maid eambo neologismmat. Dábálaččamusat dain leat dakkárat main mearusoassin lea jogo *eadni-* dahje *áhčči-* ja vuodđooassin eallinamahus, nugo sániin *eadniheasta*, *eadnigáhttu*, *eadnibeana*, *áhččiheasta*, *áhččigáhttu*, *áhččiibeana* ja *áhččinjoammil*. Dát goallossánit eai jogo oba leatge váhnema báttiin dahje leat registrerejuvvon máná materiálii ovdalگو váhnema materiálii. Dát sánit čájehit ahte mánná lea fuobmán vuogi mainna lágiin sáhtta ráhkadit goallossániid mat almmuhit (stoahkanhearva)elliid «váhnenvuoda». Eará goallossubstantiivvat maid mánná lea ráhkadan ieš, leat *juovlamánna*, *borransuoinnit* ja *niesteboazuskinke*. *Juovlamánna*-sáni motiivan sáhtta leat juovlasálbma *Okt' mánná Betleheimmis lea* maid mánná lávii lávlodit. *Borransuoinnit*-sáni mánná ráhkadastáges heasttaiguin stoagadettiin go váhnen evttoha iežas heastta mannat borrat suinniid: «Okei, dát manná borrat suinniid», ja mánná vástida dasa (suhtus): «Ii die leat borransuoinnit». *Niesteboazuskinke*-sáni mánná atná láibbi boradettiin go leaba áhčiinis hupmame niestebohcco birra. Mánás lea láibevejahas alde spiinnebierrgus ráhkaduvvon láibebeajoš (dár. *skinke*, su. *kinkku*), ja go váldá dan eret, de geahčasta láibevejahassii, moddjesta ja dadjá man nu sivas ahte «de šattai mus niesteboazuskinke». Neologisman sáhtta rehkenastit maiddá apposišuvdnagoallossániid *pandariehpu* ja *Unna Miáš -riehpu*.

Buot neologismmat leat mearusoasi kásushámi dáfus ovttalágánat: mearusoassin mánná atná aivve ovttaidlogu nominatiivahámi dahje hámi man sáhtta dulkot sihke ovttaidlogu nominatiivan ja genetiivan. Dát čájeha ahte mánná lea oahppan substantiivvaid dábálaččamus goallostanvuogi vuodđoprinsihpa maid atná dasto buotlágán goallossubstantiivvain – makkár semantihkalaš gaskavuoh-ta daid osiin ain leaš. Goallossánit maid mearusoassin lea *i*-máttat substantiiva *eadni-* dahje *áhčči-*, spiehkcasit rávesolbmuidgielas mearusoasi soggevokála dáfus. Máná sániid mearusoasit leat largohámis vaikko jovssushámiin soggevokála oatnu: mánná dadjá ovdamearkka dihte *eadniheasta* vaikko rávesolmmoš dajašii *eadneheasta*. Soggevokála kvalitehta erohus máná ráhkadan hámis ja jovssushámis bohtá maid ovdan sánis *niesteboazuskinke*: rávesolbmuidgielas *boazu*-substantiivva soggevokála oatnu *o:n* go sátni lea goallossáni mearusoassin,

nugo sániin *boazodoallu*, *boazobeana* ja *boazolohku*. Fuomášán veara lea ahte *niesteboazuskinke*-sáni mearusoasis mii ieš lea goallossátni, *niesteboazu*, soggevokála *e* lea ideanttalaš jovssushámi soggevokálain. Nuppe dáfus fas ovdalis namuhuvvon *guollegolli*-sánis mearusoassi lea máná gielas allegrohámis. Dasa sáhtta váikkuhit *guollegáhku*-sáni mearusoasi hápmi mii lea mánnái oahpis ovddežis. Dan manne mánná atná neologismmaid mearusoassin largohámiid, muhto eará goallossániid mearusoassin allegrohámiid, berre guorahallat dárkileappot. Dát lea miellagiddevaš gažaldat earenoamážit dannego soggevokála kvalitehta ja kvantitehta ii muđui oro dagaheame váttsivuodaid mánnái. Ovda-mearkka dihte mu ovddit dutkamuša (Ijäs 2011) materiála čájeha ahte agis 1;10–3;0 mánná atná *i*-máttat vearbaid imperatiivva ovttaidlogu 2. persovnna hámiid gosii aivve allegrohámis: badjel 30 hámi leat allegrohámis, ja dušše ovttas lea čielga largohápmi. Dán goallossátnedutkamuša neologismmaid hámit čájehit ahte Argusa ja earáid (2014: 666) čuoččuhusa sámegeiela goallossániid mearusoasi fonologalaš hámi očcodeamis berre modifiseret nu, ahte máná eanas, muhto ii buot, mearusosiid soggevokála lea ovttalágán jovssushámi soggevokálain.

Neologismmaid mearusoasi kásushámi válljen sáhtta maid spiehkksit ráves-olbmo giellaipmárdusas. *Niesteboazuskinke*-sáni mearusoassin heivešii ráves-olbmogielas buorebut genetiiva- go nominatiivahápmi, seamma vuogi mielde go sániin *sávzzabiergu* ja *bohccobiergu*, namalassii *niestebohccoskinke*. Nuppe dáfus fas mánná sáhttáge – ainjuo prinsihpas – atnit *boazu*-hámi **boahcu*-sáni genetiivan go bárrastávvalnomeniin genetiivvas lea geahnohis dássi, nugo sánis *čáhci* : *čázi*.

5. Konklusuvnnat

Máná vuosttaš goallossubstantiivvat leat registrerejuvvon ovda- ja árramorfoloogia gaskasaš sirdášanmuuttus, agis 1;9, ja vuollel bealgoalmmátjahkásažžan máná gillii leat ihtán buot dábálaččamus mearusoassetiipat. Álggos mearusoassin leat aivve ovttaidlogu nominatiivvahápmásaš substantiivvat, muhto agiid 2;0 ja 2;5 gaskkas mánná atnigohtá maidái earalágán goallossubstantiivvaid. Mearusoasi kásushápmiin ihtet dalle ovttaid- ja mánggaidlogu genetiiva, ja mearusoassin sáhtta maid leat advearba, adjektiiva ja eará giela sátni.

Nugo ovdalis lean namuhan, de eará gielaide dutkamušat leat čájehan ahte mađe eanet goallostanmorfoloogia gielas lea, dađe árabut goallossánit ihtet máná

gillii. Sámegiela goallostanmorfologiija vallji eará gielaid ektui ii leat mihtiduvon, muhto čielggas lea ahte goallosteapmi lea sámegiela produktiiva sátneráhkadanvuohki ja ahte sámegiela goallostanmorfologiija ja -morfofonologiija lea oalle girjái. Dan dihte ii leat vuordemeahttun ahte goallossubstantiivvat leat registrerejuvvon sámegielat máná giellamateriálii juo morfologiija očcodeami árra muttus.

Máná goallossubstantiivvain vuhtto čielga oktavuoha rávesolbmo goallossániide. Máná atná buot daid mearusoasettiippaid mat leat registrerejuvvon váhnema giellamateriálii, earret ovttá: advearbba/postposišuvnna *sis*, ja dat mearusoasettiipat maid rávesolmmoš atná dávjjimusat, ihtet máná gillii áramusat. Seammás maid váhnen atná eanas dakkár goallossubstantiivvaid mat gullet hámi dáfus sámegiela dábálaččamus goallossátnetiippaide. Mearusoasettiippaid morfotávssalaš čađačuovgivohta ja frekveansa gahččet nuppiiguin sániiguin mángii oktii maiddái jovssusgielas, ja dan dihte lea váttis diehtit goabbá dain váikkuha eambo máná goallossubstantiivvaid očcodeapmái. Dat ahte máná giella korrelere rávesolbmo gielain, lea goit čielggas.

Máná eanas goallossubstantiivvaid mearusoasis ja vuodđooasis lea čađačuovgi semantihkalaš gaskavuoha, muhto dasa lassin máná atná sániid maid oasis leat juogo ollásit dahje belohakkii čađačuovgameahttumat, nugo *oambealle*, *áhkabiddu* ja *mánáidgárdi*. Dákkár sánit čájehit ahte máná oččoda maiddái dakkár goallossániid maid osiid semantihkalaš gaskavuoha ii leat nu čielggas, jus dat leat muđui mainna nu lágiin mihtilmasat su árgabeaivvis.

Máná iežas ráhkadan goallossubstantiivvain, neologismmain, boahtá ovdan ahte mearusoasi hápmi spiehkka muhtumin rávesolbmo mearusoasi hámis. Dát guoská earenoamážit mearusoasi soggevokála kvalitehtii ja kvantitehtii, muhto maiddái kásushámi válljemii, nugo sániin *eadniheasta* ja *niesteboazuskinke*. Dán guorahallama materiálas leat goit nu unnán ja nu ovttalágán goallossánit maid máná ieš lea ráhkadan, ahte neologismmaid morfologiija ja morfofonologiija berre guorahallat maiddái eará mánáid giellamateriálain. Neologismmaid guorahallan stuorit materiálas lea dehálaš dannego dat sáhttet addit lassieduid das man muđui máná oahppá goallossániid analyserekeahes ja analyserejuvvon ollisvuhtan.

Dat ahte máná atná neologismmaid ja eará sániid maid ráhkadus spiehkka rávesolbmuidgiela ráhkadusas, ovdamearkka dihte *áhččibeana* ja *máná-TV*, čájeha ahte goallosteapmi lea produktiiva sátneráhkadanvuohki máná gielas. Eará sánit fas, nugo *áhkabiddu* ja *vilbealle*, čujuhit dasa ahte máná oččoda muhtun

goallossániid obbanaga, analyserekehtes ollisvuohtan. Mánná atná nuppiiguin sániiguin goabbatlágán vugiid oččodit goallossániid.

Giitosat

Giittán Ole Henrik Magga ságastallamiin sámegeiela goallossániid birra, ja kommentárain dán čállosa ovddit veršuvdnii. Giitu maid Sámi dieđalaš áigečállaga doaimmahusgoddái ja anonyma árvoštallái kommentárain ja rávvagiin. Čállosa váilevašvuođain vástidan dieđusge ieš.

Gáldut

Materiála

Kodifiserejuvvon ja systematiserejuvvon goallossubstantiivvat mat leat čohkkejuvvon ovttá máná giellamateriálas mii lea báddejuvvon agis 1;8–3;0. Materiála lea čállis.

Girjjálašvuohta

- Argus, Reili & Kazakovskaya, Victoria 2013: Acquisition of compounds in Estonian and Russian: Frequency, productivity, transparency and simplicity effect. – *Estonian Papers in Applied Linguistics* 9/2013: 23–42. <<http://dx.doi.org/10.5128/ERYa9.02>> (19.12.2014).
- Argus, Reili & Ijäs, Johanna Johansen & Laalo, Klaus 2014: Liitnimisõnade omandamine eesti, soome ja saami keeles: ühist ja erinevat. [Engelasgiel čeahkkáigeassu: Acquisition of compound nouns in Estonian, Finnish and Sami: similarities and differences.] – *Keel ja Kirjandus* 8–9/2014: 648–669. Maiddái: <<http://kjk.eki.ee/en/issues/2014/8-9/538>> (19.12.2014).
- Baal, Biret Anne Bals 2009: Substantiivvaid máttaluohkát mánáidgielas. – Johanna Ijäs & Nils Øivind Helander (doaimm.), *Sáhkavuoruiin sáhkan. Sámegeiela ja sámi girjjálašvuođa muhtin áigeovuodilis dutkanfáttát*. Dieđut 1/2009. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 42–53. <<http://hdl.handle.net/11250/177062>> (31.8.2014).

- Bals, Berit Anne 2004: The acquisition of grade alternation in North Saami. – *Nordlyd. Tromsø University Working Papers in Language & Linguistics* 32 (1): 1–27. <<http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/56/55>> (19.12.2014).
- Berman, Ruth 2009: Children's acquisition of compound constructions. – Rochelle Lieber & Pavol Štekauer (doimm.), *The Oxford Handbook of Compounding*. Oxford: Oxford University Press. 298–322.
- Bittner, Dagmar & Dressler, Wolfgang U. & Kilani-Schoch, Marianne 2003a: Introduction. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective*. Studies in Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. vii–xxxvii.
- Bittner, Dagmar & Dressler, Wolfgang U. & Kilani-Schoch, Marianne 2003b: Specific terms used in common by the contributors to the present volume. – Dagmar Bittner & Wolfgang U. Dressler & Marianne Kilani-Schoch (doimm.), *Development of Verb Inflection in First Language Acquisition. A Cross-Linguistic Perspective*. Studies in Language Acquisition 21. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. xxxix–xl.
- Clark, Eve V. & Gelman, Susan A. & Lane, Nancy M. 1985: Compound Nouns and Category Structure in Young Children. – *Child Development* 56: 84–94.
- Dressler, Wolfgang U. & Lettner, Laura E. & Korecky-Kröll, Katharina 2010: First language acquisition of compounds. With special emphasis on early German child language. – Sergio Scalise & Irene Vogel (doimm.), *Cross-Disciplinary Issues in Compounding*. Current Issues in Linguistic Theory 311. Amsterdam: John Benjamins. 323–344.
- Dressler, Wolfgang U. & Lettner, Laura E. & Korecky-Kröll, Katharina 2012: Acquisition of German diminutive formation and compounding in a comparative perspective. Evidence for typology and the role of frequency. – Ferenc Kiefer & Mária Ladányi & Péter Siptár (doimm.), *Current Issues in Morphological Theory. (Ir)regularity, analogy and frequency. Selected papers from the 14th International Morphology Meeting, Budapest, 13–16 May 2010*. Amsterdam: John Benjamins. 237–264.
- Ijäs, Johanna 1995: *Sirpmá luossagilvvuin goargŋun- ja suhkangilvvuide Buolbmá-gis. Goallossániid ja sátnelihtuid partiála, lokála ja temporála gaskavuodát. Váldofágabargu, Sámi ossodat, Gielaid ja girjjálašvuoda instituhtta, Tromssa universitehta.*

- Ijäs, Johanna 2004: Fuomášumit muhtun simultána guovttegielat máná árra giellaočcodeamis. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2004: 119–131.
- Ijäs, Johanna Johansen 2011: *Davvisámegiela finihitta vearbaid sojahanvuogáda-ga očcodeapmi vuolled golmmajahkásaš máná gielas*. Kárášjohka: Davvi Girji. <<http://hdl.handle.net/11250/177042>> (31.8.2014).
- Ijäs, Johanna Johansen [giehtačálus]: The acquisition of compound nouns in Saami.
- ISK = Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Maiddái: <<http://scripta.kotus.fi/visk>> (31.8.2014).
- Kilani-Schoch, Marianne & Dressler, Wolfgang U. 2002: The emergence of inflectional paradigms in two French corpora: an illustration of general problems of pre- and protomorphology. – Maria Voieikova & Wolfgang U. Dressler (doaimm.), *Pre- and Protomorphology: Early Phases of Morphological Development in Nouns and Verbs*. LINCOM Studies in Theoretical Linguistics. Muenchen: Lincom Europa. 45–59.
- Laalo, Klaus [giehtačálus]: Acquisition of compounds in Finnish.
- Lieber, Rochelle & Štekauer, Pavol 2009: Introduction: status and definition of compounding. – Rochelle Lieber & Pavol Štekauer (doaimm.), *The Oxford Handbook of Compounding*. Oxford: Oxford University Press. 3–18.
- Lieko, Anneli 1998: Lapsen kielen uudissanat. – *Virittäjä* 102: 550–570.
- Mellenius, Ingmarie 1997: *The Acquisition of Nominal Compounding in Swedish*. Travaux de l'institut de linguistique de Lund XXXI. Lund: Lund University Press.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nicoladis, Elena 2002: What's the difference between 'toilet paper' and 'paper toilet'? French-English bilingual children's crosslinguistic transfer in compound nouns. – *Journal of Child Language* 29: 843–863.
- Nicoladis, Elena 2006: Preschool Children's Acquisition of Compounds. – Gary Libben & Conia Jarema (doaimm.), *The Representation and Processing of Compound Words*. Oxford: Oxford University Press. 96–124.
- Nielsen, Konrad 1926–1929: *Lærebok i lappisk (samisk). I. Grammatikk. Lydlære, formlære, orddannelse-lære og syntaks samt tillegg*. Oslo: Universitetsforlaget.

- O'Grady, William 2005: *How Children Learn Language*. Cambridge approaches to linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rowland, Caroline 2014: *Understanding Child Language Acquisition*. Understanding Language series. London & New York: Routledge.
- Sammallahti, Pekka 1994: Sátnegoallosteapmi ja čállinvuohki. – Vesa Guttorm (doaimm.), *Tearbmasymposia raporta*. Dieđut 3/1994. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta. 35–42.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Tomasello, Michael 2003: *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.

Noun compounds in North Saami language acquisition

This article deals with compound nouns in one North Saami-speaking child under the age of three. The first compounds were recorded at age 1 year 9 months, i.e. during the transitional phase between pre- and protomorphology. The most common morphological types of compound nouns appeared in the child's language before age 2 years 6 months. They are all subordinate compounds. Most are endocentric, but some exocentric words were also noted. The non-head is usually a noun consisting of one lexeme, but the non-head may itself also be a compound made up of two nouns. In some cases, the non-head may be an adverb, an adjective or a word from a language other than Saami. The non-head is usually in the nominative singular. In a few words, however, the non-head is genitive singular or plural. The frequency of various non-heads in child-directed speech corresponds with the order of appearance of different types of compounds in the child's language. This also correlates well with the amount of different types of compound words used by the child.

Keywords: language acquisition, morphology, word formation, compound, compound noun, North Saami

JOHANNA JOHANSEN IJÄS
Sámi University College
johanna.ijas@samiskhs.no

Geahčastagat, olggušteapmi ja albma duoji gáibádus – duodjekontrolla duojáriid vásáhusan

SIGGA-MARJA MAGGA

Oulu universitehta

Giedahalan duoji sosiála kontrolla duojáriid vásáhusan. Duoji sosiála kontrolla lea sámi servodaga vuohki buvttadit ja doalahit duodjenorpmaid – servodaga oktasaš oainnuid duodjeárbevierus. Geahčastagaiguin kontrollerejit duojára sosiála ja kultuvrralaš dáidduid, mat dutkamušas gullet oktii duddjondáidduiguin. Olggušteapmi fas sirre duojára dahje su dujiid normatiiva duodjeáddejumi olggobeallái. Albma duoji norbma meroštallá makkár duodji galgá leat. Dákkár dáhpáhusain duojár galgá juoga ládje čilget ja legitimeret iežas kultuvrralaš máhtuid. Duojárat huksejit kontrolla ektui vuostefámu mii lea ealli sámi kultuvrra eaktu. Duoji sosiála kontrolla addá maid duojáriidda signálaid das ahte sii gullet sámeservodahkii vaikko orošedje sámi guovllu olggobealde.

Fáddásánit: sosiála kontrolla, duodji, norbma, geahčastat, olggušteapmi

1 Álggahus

Mannan čavčča okta rivgu árvalii oalle garrasit ahte moson dat gávttit rivdet, go dán áigge nuorat gorrot daid mas beare ja geavahit vaikko makkár ivn-niid. In mun dasa gillen vástidit, go mun gal jurddašin, ahte siihan [boares olbmot] goittotge čuvodit nuoraid ja geahčadit, ahte mo sii [nuorat] láhttejit. (M. Magga 2009.)

Dán artihkkala fáddán leat sosiála kontrolla vuogit mainna duoji norpmat stivre-juvvojit. Go duojár duddjo dahje hutká aivve ođđalágan hábmema, de son ii daga dan beare okto, muhto eará sápmelaččaid árvoštallama vehkiin. Duojára sosiála biras kontrollere, ahte duddjon dáhpáhuvvá duodjenorpmaid – servodaga oktasaš duodjeárbevieru oainnuid – mielde, ja juohká «ránngáštusaid», jos norpmat rihkkojuvvojit. Sitáhtas duojár Maarit Magga muitala mo okta Suoma beale rivgu imaštallá dálá sámenuoraid gáktegoarrunvugiid, mat su mielas orrot leamen sámi duodjeárbevieru vuostá. Nuorat gal eai Magga mielas duddjo sahtedohko danin-go son diehtá, ahte boarrásit olbmot dárkilit čuvodit nuoraid duddjoma. Muhtin sosiála kontrolla vuogit dego «čuvodeapmi ja geahčadeapmi» orrot duojára mie-las leamen lunddolaš vuogit bearráigeahčat nuoraid duddjoma ja gárvodeami.

Sosiála kontrolla dárkkuha mekanismmaid mainna searvvuš viggá stáđásmahttit spiehkastagaid. Duoji sosiála kontrolla dahje duodjekontrolla ulbmilin lea njulget spiehkastagaid mat gusket duodjenorpmaide. Dat dárkkuha maiddái vuogi mainna duodjenorpmat geavahuvvojit ággan eará vuorrováikkuhusain. Go lea sáhka kontrollas, de lea sáhka maid váldeoktavuođain ja válddi mánggalágan beliin. (Alasuutari 1995: 139–140; Innes 2003: 6; Likki & Staerklé 2014: 407.) Artihkkala guovddážis lea duodjekontrolla maid duojárat leat vásihan.

Dutkanmateriálan leat Oulu universitehta Giellagas-instituhtas jagis 2009 dollojuvvon Sámi álbmotbeaiveseminára ovdasáгат. *Sámi Design – duoji hásta-leaddjigo?* -semináras guhtta duojára ja hábmejeaddji suokkardalle árbevirolaš duoji ja hábmema gaskavuodaid ovddalgihtii meroštallojuvvon fáttá vuodul. (Gč. S-M. Magga 2010.) Lean välljen Maarit Magga, Elli Maaret Helandera ja Seija Ranttila ovdaságaid ja jorgalan suomagielat sitáhtaid sámegillii. Dát golbma duojára ovddastit mu oainnu mielde sápmelaš dálá hábmema sierra surggiid ja leat danin ávkkálaččat duodjekontrolla luonddu suokkardallamis: Magga ovddasta árbevirolaš duoji, Helander dáiddaduoji ja Ranttila industriija tekstiilahábmema. Sii leat buohkat ožžon lohkat artihkkala vuosttaš veršuvnna, ja mun lean váldán vuhtii kommeanttaid maid lean sis ožžon.

Seminára lea dilálašvuolta, masa hállit ráhkkanit ja välljejit ovdanbuktima sisdoalu jo ovddalgihtii. Lean čállán Giellagasa seminára ovdaságaid sánis sátnái ja gieđahallan dutkanmateriála teakstan. Dulkon ja analyseren teavsttaid diskursa-analiissa metodain, gos välljen ja lokten hupmanvuogiid mainna hállit huksejit mearkkašumiid duodjekontrolla ektui. Guovddážis lea giellageavaheapmi duoh-tadili oassin ja huksejeaddjin. Dalle ii leat dehálaš dat, leango dulkon duojáriid áigumušaid «riekta». Dehálaš lea ipmirdit konteavstta, gulahallanoktavuohta, gos olbmuid cealkámušat ožžot dihto sisdoaluid. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 28.)

Lean diđolaš mu válddis dutkin välljet dihto posišuvnnaid mu informánttaid ektui ja das, ahte informánta šaddá posišuvdnii, gosa son ii lean álgoálggus áigon. Mu ulbmilin lea goittotge čatnat giellageavaheami huksen mearkkašumiid sámiiid sosiokultuvrralaš oktavuodaide. Dalle sáhtta duodjekontrolla mearkkašumiid geahčadit almmolaš dásis ja dulkot makkár čuovvumušat dain leat sámi servodahkii. (Gee 2011; Länsman 2004; Pietikäinen & Dufva 2006.)

Artihkal ohcá vástádusaid gažaldagaide, makkár duddjomii ja duodjái gulle-vaš áššiid sámesearvvuš duojáriid vásáhusaid mielde kontrollere, makkár válde-mekanismmaid duodjekontrolla hukse, ja dohkkehitgo duojárat kontrolla. Álggos suokkardan sosiála kontrolla duoji ektui, ja mo váldi ipmirduvvo dan oktavuodas.

Lean sirren duodjekontrolla vugiid ovdaságaid vuodul golbman ovdamearkan: *Geahčastahkan, olggušteapmin ja albma duoji gáibádussan*. Dáid ovdamearkkaid gieđahalan kapihttaliin golbma, njeallje ja vihtta. Loahpas dutkkan maid duodjekontrolla mearkkaša ja makkár váikkuhusat kontrollas leat sámi servodahkii.

2 Duodji ja sosiála kontrolla

Duodji lea sápmelaččaid árbevierru ja árgabeaieallin, masa gullet biktasat, atnubiergasat ja činjat. Sápmelaččaid eallinbirrasat leat váikkuhan duoji hábmemii, ávnnasteapmái ja geavaheapmái, ja danin duodji ja duddjon leat báikkálaččat ja sogaide čatnasan vierut. Materiálaid, tehnikkaid ja olles duodjeestetihka sáhttá lohkat leat *árbevirolažžan*, muhto dakkár mearkkašumiin, ahte árbevirolaš ipmirduvvo kultuvrralaš konvenšuvdnan. Dat ii leat bissovaš, muhto servodagas jámma digaštallanfáddán. Duoju galgáge álo meroštallat odđasit dan mielde man oktavuodas das lea sáhka. Mángii maid *duojárat* háliidit meroštallat ja guorahallat, mii duodji lea ja makkár duoju ieš duddjo ja mo geavaha báikkálaš ja iežas sohkkii gullevaš elemeanttaid ávkin.

Hábmen lea buktaga hámi ohcan, mii lea *hábmejeaddji* bargu. Duodji lea maid hábmen, muhto dán dutkamušas dat mearkkaša *hábmejeaddji* estehtalaš válljejumiid, man vuodđun lea duodji dahje eará sápmelaš symbolat ja mearkkat. Dattetge duoju ja hábmema rádjii ii leat álo nu čielggas. Hábmen ii álo čujut dihto sámequivlvi dahje sohkkii nu mo duodji dahká. Artihkkalis mun sirren doahpagiid *duodji* ja *hábmen*, *duojár* ja *hábmejeaddji* vai sáhtán buorebut čájehit mo sosiála kontrolla doaibmá daid oktavuodas.

Sámeservodaga sosiála, ekonomalaš, ekologalaš dahje politihkalaš dilit váikkuhit dasa makkár mearkkašumiid sápmelaččat bidjet duodjái. Duodjenorpmat ihtet, rivdet ja jávket áiggi mielde, daningo duodji lea sápmelaččaide guovddáš kultuvrralaš olggosbuktinvuohki. Servodaga lahtut digaštallet jámma norpmaid birra, ja dat leage duodjenorpmaid váimmus ja iešvuohta. Duojárat ohppet iežasat ruovttubirrasis dovdat rájáiid ja njuolggadusaid – norpmaid, maid siskkobeaalde duddjojit. (Alasuutari 1995: 139; Guttorm 2010: 149.)

Maja Dunfeld (2006: 45) čállá, ahte duodji lea sámi servodagas gulahallan-gaskaoapmi olbmuid kollektiiva ja individuála posišuvnnaid vuodul. Duojsis, duddjomis ja duoju geavaheamis – duodjedoaimmas – leat sámi servodagas oktiičadni rollat, ja dat speadjalastet dan, mo dihto olmmošjoavku ovttasbargá

sierra sosiála ollisvuodain. Gunvor Guttorma (2010: 17) oainnu mielde duodji lea fysalaš ja kultuvrralaš buktaga lassin maid jurdda, moalkás čanastat, mas earret eará kultuvrralaš, sosiála ja institutionála diskurssat váikkuhit duodjeáddejupmái.

Guktuin oainnuin duoji sosiála mearkkašumis leat ovttalárganvuodát dasa mo mun ipmirdan duoji sosiála beali. Mun joatkkán Guttorma *duodjejurdda*-doahpagis vel guhkkelii, ja dat stivre mu dutkamuša dakkár servodatdutkan gieddá, gos árbevierru ipmirduvvo hupmanvuohkin, diskursan, mii doalaha ja hukse árbevieru. Dakkár konstruktiivvalaš geahččanguovllus duodji lea – geavatalaš ja duodálaš kultuvrralaš olggosbuktima lassin – kultuvrralaš geardduhemiid, nammademiid ja konvenšuvnnaid gaskaoapmi ja boadus. Gielas boahtá ovdan, mo ja makkár oktavuodain duoji birra hubmojuvvo. Ovdamearkka dihte jos daddjojuvvo ahte duodji lea árbevirolaš, de lea árbevirolašvuoda sisdoallu gitta das gii nie lohká ja mainna ulbmiliin son dan lohká. Jos dan cealká Sámediggi, de dat hukse politihkalaš orgána rollas earalárgan mearkkašumi go vaikkoba ovttaskas duojár, gean vuolggasadjji lea persovnnalaš vásáhus. (Länsman 2004; Pietikäinen & Dufva 2006; Valkonen 2009.)

Go duodji ipmirduvvo leat diskursa, dalle maid duoji mearkkašumiid meroštallan lea gielalaš doaibma, mas leat čuovvumušat. Duodjenorpmaid *sosiála kontrolleren* lea doaibma, man čuovvumuššan váldi ja váldegaskavuodát riegádit ja rivdet. Stuart Hall (1997: 49) čujuha Foucaultii ja čállá, ahte norbmakontrolla eaktun lea *dieđu* ja *válldi* oktiičanastat dakkár gažaldagas go gos ja man oktavuodas diehtu geavahuvvo dahje heivehuvvo.

Duodjedutkanmušas dakkár váldegažaldagat eai leat leamaš guovddázis. Duodjeárbevieru sirdásanproseassaid dutkamis leat guorahallojuvvon árbedieđu hálddašeaddji gaskavuodát. Árbediehtu meroštallojuvvo sosiála, sohka buolvvaid rasttildeaddji soahpamuššan, mas árbedieđu hálddašeaddjit, autoritehtat, mearridit mii dieđuid lea sirdin veara. (Porsanger & Guttorm 2011: 22; Guttorm 2011: 66.)

Go geahččá *árbediehtu*-doahpaga sosiála kontrolla bokte, de ii gaskkusteapmi ja sosiála soahpamuš heive álo nu bures oktii. Ieš alddis dat sistisdollet vejolašvuoda konfliktii dalle go servodat stivre duodjenorpmaid sosiála kontrolla bokte. Kontrolla sáhtta leat formála dahje virggálaš, maid earret eará Sámedikkit, duodjeskuvllat ja -searvvit geavahit sámi servodagas. Ruhtajuolludeamit, duodjevuodimat ja duodjeoahput čujuhit makkár duddjomii ja duodjeáddejumiide ášahusat bidjet deattu. Dán áigge leat earret eará duodjesearvvit ja duodjeskuvllat

ožžon oalle stuorra saji sámi servodagas ja dakko bokte stuorra válldi duodjenorpmaid huksemis, doalaheamis ja kontrollereimis.

Eahpeformála dahje eahpevirggálaš sosiála kontrolla geavahit servodaga ovttaskas olbmot dahje dihto joavkkut. Olbmot kontrollerejit maid ieža iežaset doaimmaid, mii lea dieđusge servodaga doaibmannávccaid dihte čielggas. Ráját formála ja eahpeformála kontrolla gaskkas eai vealttakeahtttá leat čielgasit oidno- sis iige álo sáhte diehtit leago kontrolla formála vai ii, daningo virggálaš ásahusat doibmet eanas Sámis, sápmelaččaid gaskkas. (Vrd. maddái Innes 2003: 5–7.)

Servodatdutki Pertti Alasuutari (1995: 32) mielde sosiála kontrolla lea oassi organiserejuvvon servodaga doaimmas, iige dušše kontrolla dutkan atte olus ođđa dieđuid, muhto go dutká kontrollerejuvvon norpmaid mearkkašumiid servodagas, de beassá servodaga guovddázii, váldemekanismaide. Sosiála kontrollas lea válldi mielde daningo das leat váikkuhusat sihke dasa, gii norpma rihkku, ja dasa, gii juohká sankšuvnnaid. Kontrolla buvttada diskurssa, mii hukse kontrollere- jeaddjái ja kontrolla objektii dihto posišuvnnaid. Válldi ii goittotge doaimma beare- daid oassebeliid gaskkas, dat maddái ráhkada ođđa posišuvnnaid ja addá vejo- lašvuoda doaibmat nuppe ládje norbmavuordámušain fuolakeahtttá. (Alasuutari 1995: 32; Hall 1997: 50.)

3 Geahčastat duodjekontrollan

Duodjekontrolla doaibmá mángga dásis: formála kontrollan nugo ovdamearkka dihte jagi 1980 Sámekonfereansa dohkkehan Sámi Duodji -mearkka bokte (gč. 5. kapihttala) dahje eahpeformála kontrollan, sápmelaččaid siskkáldas njuol- gadusaid vuodul. Geahčastat lea láhttema eahpeformála, sánehis stivrenvuohki. Makkár oktavuodain geahčastat boahtá ovdan duojára vásáhusas ja makkár norp- maid geahčastagain kontrollere? Duojár Maarit Magga muitala ovdaságastis mo son dovddai geahčastaga fámu:

Ledjen moadde jagi ovdal gorrón dakkár 30-logumállet ránes Eanodat-gávtti, ja das lei vehá ođas dat ahte dasa ii gullan liidni. Leimmet hávdádusain ja mu ovddabealde čohkkái vuorrasit áhkku Eanodagas, oarjjabealde, Gárasavvonis. Mun dovdén gal olles dan beaivvi geahčastagaid gamustan, ja dovdén ahte mu čuvvo. Ja dasto moadde vahku hávdádusaid maŋŋá, de dat seammá áhkku

oaidná mu gávppis, buorástahttá ja lohká ahte «bures, dál mun gal sáhtán du buorástahttitge go dus ii leat dat ártegis gákti nalde». (M. Magga 2009.)

Magga lei hávdádusaide coggan gávtti mii sulastahtii dološ Eanodat-gávtti. Su gákti lei ránis, ii alit, nu mo dán áigge girkogávttit lávejit leat, iige sus lean liidni. Gákti ii orron leamen vuogas muhtin vuorrasit áhku mielas. Son čájehii njulges, intensiiva geahčastagaiguin, ahte nuorat nisu lei su mielas rihkkon dihto gárvodannorpmaid. Geahčastaga objeakta, Magga, fas dovddai boaldi kontrolla muođuin ja sealggis – gamustis.

Geahčastat ja geahččan leat olmmošlaš gulahallama vuogit. Olbmot dovdet ja dovddastit nuppit nuppiideaset sosiála doaibmin geahčastagaid bokte (Seppänen 2001: 37). Geahčastagas, maid Maarit Magga gamustis vásihii, sáhttá guorrat guokte dási, mas norbmakontrolla lea čadnon duodjái. Vuosttaš čuohcá nissona sosiála posišuvdnii ja nubbi báikái, girkui, gos posišuvdna árvvoštallojuvvo.

Sámi servodat atná árvvus nissona duodjedáiddu. Maarit Magga pro gradu -dutkanušas muhtin nissoninformánta lohká ahte «mun goit, jus oainnán gávtti, mun dakkaviđe álggán geahččat ahte mii dat lea [...] dathan muitala olu sámi kultuvrra áššedovdamušasnai. Dálá áigge dat muitala olu árvomáilmmis». (M. Magga 2002: 97.) Geahčastat čuohcá nissona duoddjondáidui maid sápmelaččat atnet kultuvrralaš kompetánsan, áššedovdamuššan. Vuokko Hirvonena (1999: 155) mielde duoddjončehppodat doarju nissona identitehta nissonin ja sápmelažžan dalle go dat dáhpáhuvvá servodaga árvvuid ja norpmaid mielde. Dalle duoddjon mearkkaša seamma go gulahallandáidu eará sápmelaččaiguin. Maarit Magga maid ieš ipmirda ahte duoddjon ja gulahallan gullet oktii:

Go orru doppe sámequovllus, de lea servoša doarjja hirkmat fámolaš, muhto maiddá kritihkka lea garas. Diedusge, doppehan don leat olles áigge dahkamušas olbmuiguin ja oaččut dakkaviđe máhcahaga das, goas leat rasttildan ráji. Dalle go mun fárrejin odđa bálgosii, go náitalin isida orohakkii, de doppe mun dego álggahin visot odđasit. Doppe mun galgen hukset mu iežan duojáridentitehta odđasit ja go ožžon mánáid, munnje lei hui dehálaš, ahte sáhtán sirdit mánáide dan maid mun ledjen ieš oahppan. (M. Magga 2009.)

Go nissonolmmoš náitala ja fárre odđa ássanguvlui, servoša eará lahtut árvvoštallet su sajádaga doppe. Dakkár servodagain gos duodji lea oassi sápmelaččaid beaivválaš eallimis, lea ovdamunnin jos eamit hálddaša jo ovddežis dáidduid

maid son dárbbáša iešmearrideaddji eallimis. Magga huksii iežas sajádaga ođđa birrasis duodjedáiddu bokte ja vuordá ahte earátge dahket nie su ektui. Son maid diehtá ahte duodjekontrolla lea okta vuohki gulahallat su ođđa ássanguovllus, ja son oazžu njulges máhcahaga duddjomis. Son ii loga njuolga geat árvoštallet servoša ođđa lahtu, muhto vástádusa sáhtta ohcat báikkis, girkus, gos kontrolla dáhpáhuvai sánehis konflikthan.

Lea dábálaš ahte nissonat, earenomážit áhkut, čuvvot dárkilit mo nuorat leat gárvodan girkus konfirmašuvnnaid áigge dahje mo moarsi lea heajain lihkestuvvan čájehit duddjondáidduidis vaikkoba irggi gárvvuin. Seija Risten Somby (2011: 9) čállá, ahte girkolaš oktavuodain kontrollerejeaddji geahčastagat eai čuoze dušše ovttaskas duodjái, gáktái, muhto maddái duojára dáidduide ja su fulkkiid gárvodankompetánsii.

Maja Dunfjeld (2006: 46–47) govvida, mo dološ siidaservodat lei organiseren bargguid ja doaibmabirrašiid sohkaheallid mielde. Dievddut gávppašedje, meahcástedje ja guodhedje ealu, ja nissonat hálldašedje goađi ja luondubirrašiid goađi lahka ja dikšo bargguid mat guske beaivválaš eallimii. Áhkut dikšo mánáid ja fuolahedje, ahte juohkehaš goađis bajásšattai iežas sosiála agi ja sohkaheallid mielde. Dat attii nissonolbmuid maddái váikkuhanválddi goađi sosiála ordnemii ja dákkár nissoniid váikkuhanváldi dihtto otne čielgasit girkolaš gárvodeamis.

Subjektaposišuvdna, masa Magga šattai earáid geahčastagaid dihte, ii leat bissovaš dahje lunddolaš. Dat šattai birrasis gos eará nissoniin lea váldi stivret gárvodannorpmaid. Dalle go Maarit Magga čájehii ođđa gávtti girkus ja vásihii dan dihte kontrolla boaldi geahčastagaid, de son seammás hástalii gárvodannorpma. Sonhan árvidii, mii váikkuhii kontrollii, *ártegis gákti*. Su gárvodeapmi lea váldegeavaheami nubbi bealli, mii ráhkada vejolašvuoda dahkat nuppe ládje normatiiva gárvodeami ektui (vrd. Valkonen 2009: 42). Nuppe dáfus Magga háliidii kontrollas fuolakeahhtá nannet iežas sajádaga ođđa servošis árgabeaivedoaimmaiguin, duddjomiin. Duodjekontrolla su dáfus čatná oktii su individuála daguid ja servodaga kollektiivvalaš vuordámušaid.

4 Olggušteapmi ja duššin navdin

Muhtumin duodjekontrolla sáhtta leat garas vaikko duojár livččii vaikko man čeahppi ja hálldašivččii árbevirolaš dieđuid ja dáidduid. Olggušteapmi lea garra

kontrollavuohki, mii bohtá ovdan Elli Maaret Helandera ovdaságas. Man birra olggušteamis lea gažaldat ja mo duojár dan giedahallá?

Elli Maaret Helander duddjo Davvi-Suomas goavdásiid ja ordne kurssaid main olbmot duddjojot daid. Helander lea jođihan maiddáid goavdása basuhan-dilálašvuodáid olbmuide geat háliidit duddjoma lassin vel eambo vásáhusaid. Helander muitala ovdaságastis mo son lea mánnávuoda rájes duddjon eadnái veahkkin:

Munnje duodji lea leamaš álo hui dehálaš. Lean unnivuoda rájes duddjon etniin, daningo mii leimmet gefes bearaš [...] ja eadni ealihii min duddjomiin. Go náitalin ja ožžon mánáid, de duddjon veháziid mielde bázi. Muhto dieđusge, go ledjen badjeolbmá eamit, de mus ledje olu duodjeávdnasat ja mun beroštišgohten dikšut sisttiid nu go lávejit. (Helander 2009.)

Sámenissonat leat álo ožžon dujiiguin lassidietnasa, nu maiddáid Helandera bearaš. Lei hui dábálaš, ahte nissonat čohkkájedje stobus ja gorro nuvttohiid boazosámiide ja eará báikkálaš olbmuide, muhtumin turisttaide. Boazosápmelačča eamidin Helandera dilli buorránii, go duddjonmateriálat, nu mo duoljit ja gápmasat ledje álkit oažžumis. Son beasai oahpásnuvvat sistedikšumii ja ovddidit iežas dáiddalaš beroštumiid. Son oahpai duddjot ovttas etniin ja dainna dáidduin son sáhtii joatkit duoji ovdánahttima. Duddjon lea dan muttus soabalaš dáidduid sirdásanproseassa, nu mo Porsanger ja Guttorm (2011) čálliba árbevirolaš dieđu oktavuodas. Helandera ovdasáhka hukse maiddáid diskurssa, mii legitimere, vuogadahtta su goavddisduddjoma:

Mus lea dakkár dáidu, ahte go mun oainnán gálvvu, de mun máhtán dahkat aivve seammalágana. Mun goarun biktasiidde nu ahte mun in goassige geavat minstariid, mun duddjon njuolga seamma ládje go lean oaidnán. [...] Mun lean perfekcionista beare duddjomis, in mun muđui nu perfekcionista leat. Dat [duodji] galgá leat bures dahkkon, nu ahte don sáhtát juohke guovllus geahččat ahte duodji lea ovddabealde dákkár ja maiddáid jorggobealde bures dahkkon. (Helander 2009.)

Čeahpes duojár máhtta hábmet molsašuddi luonddumateriálas dujiid mat leat čábbát oaidnit maiddáid jorggobealde. Goavdásiid, maid Helander duddjo, galgá ráhkadit nu ahte sisti ii fana dahje jána dalle go dat ii lea anus. Go duodji lea

maiddá i jorggobealde bures dahkkon, de sáhtta duojár čájehit ahte máhtta deavdit ná sámeservodaga vuordámušaid duodjedáidduid ektui. Iežas duddjondáiddu vuoigadahttin oažžu lasi mearkkašumiid go geahčča viidáseappot makkár giela Helander geavaha.

Dat *huuhaa* lea bohtán mu eallimii. Mun oaivvildan, ahte dáigá [diida] lea šaddagohtán mu eallimii [...] buohkat, geat leat *huuhaa*-olbmot, bohtet mu [duddjon- ja basuhan-]kurssaide. (Helander 2009.)

Huuhaa lea váttis jorgalit sámegillii, muhto dat mearkkaša juoidá mii ii leat duohta, juoidá pseudodiehtaga ja gielisteami gaskkas. *Huuhaa*-doaba geavahuvvo suomagielas dalle go hupmat jáhkus dahje duohta dieđu bonjadeamis. Dan sáhtta čilget sániiguin *dušši* dahje *joavdelas*. Go Helander muitalii goavdásiid basuhandilálašvuodáid birra, dasa eai buot seminára guldaleaddjit liikon. Okta guldaleaddji logaige semináras Helanderii ná: «Munnje dat goavddis lea bassi ášši. [...] mun in sáhtáše geavahit goavdása dákkár stuorra joavkkus, dat lea nu persovnnalaš.»

Dál Helandera duddjon ii leatge šat soabalaš proseassa, muhto ruossalas sámi servodaga ektui. Okta sivva manin su goavdásiid duddjon oažžu ná ruossalas vuostáiváldima, bohtá Suoma beale turismaindustriijas. Dat lea jo guhká vuovdán mátkemuittuid mat sulastahttet sámiid dološ goavdásiid. Turisttaide dat ovddastit vássán áiggi eksotihka, muhto sápmelaččat leat loavkašuvvan go sámiid vuoŋŋalaš kultuvrra atnet boastut ávkin. Seminára guldaleaddjái lei váttis dohkkehít Helandera goavdása geavahanvuogi, go dat ii su mielas gudnejahtán sámiid dološ oskku. Nubbi sivva manin Helandera duddjon hukse konfliktta, lea suomagiela metafora *huuhaa* mainna son geahččala geahpidit negatiiva miellagovaid mat bohtet goavdásiid duddjomis. Son lea vásihan negatiiva doaladumiid maiddá iežas ruovttuguovllus iige sutnje lean ávkin datge ahte son hálddaša maiddá árbevirolaš dujiid.

[...] sii [fuolkkit] leat lestadiánalaččat ja justa dat goavddis lea sin mielas noaidevuohta ja suddu. Moadde jagi áigi mun oidnen su [fuolkki] doppe [...] gilis ja dieđusge mun vihken ahte mun dearvvahivččen su, muhto son garvvii mu, dat viegai báhtui ja garvvii mu guhkin! Dalle mun árvidin ahte a-há, dat lea dál dat. [...] vaikko mun finan girkus, nu sii doivot mun lean dego biro doppe girkus. (Helander 2009.)

Helandera ruovttuguovllus lestadianismmas lea leamaš dehálaš sadii servoša sosiála eallimis, ja son gáddáge ahte olbmot garve su ja atne su suddolažžan lestadianisma dihte. Son dovda dakkár láhttema garra olggušteapmin, mii čuoheá sutnje olmmožin, go *sii doivot mun lean dego biro doppe girkus*. Osku ii goittotge vealttakeahtta leat álo beare sivvan dasa ahte Helandera duddjoma hilgot. Lestadianisma lea buktán mielddis báikkálaš servošiidda ođđalágan vugiid kontrolleret servoša eará lahtuid. Ovdal risttalaš autoritehtat stivrejedje olbmuid daguid ja vieruid, muhto dál servoša lahtut kontrollerejit vieruid mat lea šaddan norbman. (Lehtola 2012: 123; Valkonen 2013: 219.) Dat boahdá oidnosii maiddá Helandera jurdagiin:

[...] dál, go mun orun suomelaš servošis, mun lean addán lobi alcesan leat jur dákkár go mun lean, jur nie iešlágan go jo lean. [...] jos mun orošin Sámis inge oččoše dahkat maid háliidan [...] ferten okto suoli jurddahallat [...] dalle livččen gal lihkuheapme. (Helander 2009.)

Dalle go Helander duddjui etniinis árbevirolaš dujiid, son barggai iežas servoša várás ja duddjodettiin son čuovui servoša norpmaid. Dilli rievddai go son duddjogodii dujiid maiguin ii šat gulahallan servodaga olbmuiiguin. Servodaga lahtut vigget dahkat su duddjoma duššin ja nu son dahká iešge go uhcáša iežas duddjoma joavdelassan dahje nugo suomagillii atná tearpma, *huhuhaan*. Sosiála kontrollan olggušteapmi lea garra váldegeavahanvuohki, mii bidjá duojára vuoi-gadahttit iežas duddjoma ja juobe ráddje su sosiála vuorrováikkuhusa earáiguin.

5 Albma duoji gáibádus ja hábmen

Duodji ja duddjon leat kultuvrralaš proseassat mat leat jođus olles áigge. Sáme-giela rikkis duodjeterminogijja addá olu dieđuid daid proseassaid birra ja muitala manin muhtin duodji lea dakkár go dat odne lea (Guttorm 1997: 99). Duodje-namahasat buktet oidnosii maiddá norpma maid mun dás gohčodan *albma duoji* norbman. Mii dasto lea albma duodji, mo dat kontrollerejuvvo ja maid albma duoji norbmakontrolla mearkkaša hábmejeaddjái?

Albma duodji meroštallojuvvui buorrin duodjin 1950-logus, go Ruota beale sámeorganisašuvnna Same Ätnama duodjelávdegoddi ovttas Sámi álbmotalla-skuvllain meroštalai buori sámi duoji kriteraid. Ulbmilin lei dahkat earu sámi

duoji ja ruottelaš *hemslöjda* gaskkas, muhto maiddá ráhkadit duoji árvoštallanmihttomeriid duodjegilvohallamiid várás. Ulbmilin lei maiddá oahpahit sámii-de mii lei buorre, dohkálaš duodji. (Guttorm 2010: 93–94; S-M. Magga 2010: 28.)

Dát buori duoji kriterat leat ain muhtin muddui anus davviriikkalaš Sámi Duodji -mearkka njuolggadusain, main meroštallet árbevirolaš duoji iešvuodaid, materiálaid ja teknikaid (*SD-mearkka njuolggadusat*). Virggálaš njuolggadusat, čájáhusat ja duodjekurssat leat formála kontrollavuogit, maiguin árbevirolaš duodji ja dan rievdadusat hálddašuvvojit. Duodjeásahusat barget sámi servodaga vuordámušaid vuodul ja servodat dárbbáša ásašahusaid duoji ovddideapmái ja suodjaleapmái. Dat dagaha dán, ahte formála ja eahpeformála kontrollera rájáid ii sáhte čielgasit meroštallat. (Vrd. Innes 2003: 5–7.)

Maarit Magga ovdaságas bohtet ovdan duoji rievddanmutter liigenamahusaiguin maid son lea ieš addán iežas dujiide. Son seammás speadjalastá virggálaš duodjemeoštallamiid ja albma duoji norpmaid liigenamahusaide:

[...] mis sápmelaččain dáidá leat dakkár málle šaddan almmolaččat dohkkehuvvon, ahte dievdduid sistebuvssat gorrojuvvojit fabrihkkánáhkis [...] na vuoddagatge leat dás mus fabrihkkavuoddagat [...] ja dat min favorihtat, njunehis nuvttohat. (M. Magga 2009.)

Maarit Magga namuhan duojit spiehkastit árbevirolaš duojis: *fabrihkkánáhkki*, *fabrihkkavuoddagat* ja *njunehis nuvttohat*. Dát namahusat čujuhit árbevirolaš dujiide, vaikko dat leat duddjojuvvon odđa materiálain ja odđa vugiiguin. Olbmot dohkkehut álkibut árbevirolaš duoji rievddadeami, jos das lea ávki olbmuid árgabeaivvi eallimii (Guttorm 2010: 162). Olbmot fas eai dohkket duodjerievdadusaid, jos sii eai ipmir duoji kodaidd:

[...] de lea suohtas oaidnit mo earát meroštallet. [...] mus ledje duojit čájáhusas Jväsčyläs jagi dassái. Mus ledje doppe dakkár árbevirolaš gálssohat, muhto mun ledjen njuorjonáhkis gorron daid ja dain lei ruoná njálbmeláddi. Nugo lean gullan, de dat gálssohat gohčoduvvojedjege njuorjojeansan. (M. Magga 2009.)

Sihke materiála- ja ivdneválljemat spiehkastedje dál menddo olu árbevirolaš gálssohiin maid olbmot lávejedje goarrut Magga ruovttuguovllus. Earát kategoriserejedje njuorjonáhkis gorrojuvvon gálssohiid albma duoji olggobeallái, go

dat rihkko servoša albma duoji norpmaid. Albma duodji čujuha dán oktavuodas sogaid ja orrunguovlluid kodaide, maid sohka ja guovllu olbmot máhttet lohkat ja dulkot.

Albma duoji norbma guoská maid sápmelaš hábmejeddiide, geat barget aivve earálágan buktagiiguin go árbevirolaš dujiiguin. Industriija hábmejeaddji Seija Ranttila lea guhká hábmen govaid tekstiillaide Suoma tekstiilaindustriijas. Su hábmen govaid ivnnit ja namat bohtet sámekultuvrras. Gálvvuid namat leat leamaš ovdamearkka dihte *Kebne*, *Árran* ja *Ulda*, maiguin Ranttila lea háliidan giddet olbmuid fuomášumi Sápmái. Tekstiilaid namat leat diedusge leamaš maiddá stuorra tekstiilafitnodagaid márkanastinvuogit. Namat huksejit tekstiillaide identitehtaid ja máidnasiid: sámekultuvra lea eksotalaš earenomážit olgoriikkalaš ostiide, ja máidnasat jođihit gálvvu buorebut.

Ranttila (2009) muitala ahte go son mátkkoštii eará álgoálbmogiid luhtte, de son álggii áibbašit ruovttoluotta su sámi ruohttasiidda.

De ovttá ránes árgabeaivve ledjen boahtime barggus ruoktot. Jurddašin, ahte vuoi gáfat go dáppe visot leat nu rátnásat, oaivvis šurai ja biillat vudje. De fáhkkestaga, in dieđe mii engeliid dat lei, muhto almmái, geas lei Eanodatgákti badjelis, čuočču johtolatčuovggain ja dat gal lei jáhkemeahttun oaidnit! Mun smihtten ahte gosa mun lean guođđán dan mu [...] ahte mushan lea juoidá hui divrras. Mun máhccen dákkaviđe mu bargolatnjii ja duddjogohnten hearvabáttiiguin. (Ranttila 2009.)

Gávttahas olmmoš johtolatčuovggain muittuhii Ranttila man guhkás son lei gáidan eret sámi kultuvrras. Dan dáhpáhusa maŋŋá son vuodđudii fitnodaga ja *Ságat*-nammasaš gálvomearkkain son hábme ja duddjo činahantekstiilaid, lávkaid ja boahkániid. Ságat-gálvomearkka duojit leat hervejuvvon hearvabáttiiguin nugo Eanodat-mállet gákti.

Ranttila lei jo mánnávuodas oahppan ahte dihtolágan gávttit gullet dihto guovlluide. Dannai son lei oahppan ahte gávtti ii sáhte hervet mo beare ja ahte eará guovlluid málliid ii oaččo seaguhit oktii. Son ieš geavaha Ohcejot-mállet gávtti masa hearvabáttit eai gula. Son goarru iežas fitnodagas biktasiid ja eará dujiid Eanodaga hervenmálle mielde vaikko ieš lea nuorttabeale olmmoš. Eahpeformála gákteárbevieru ja maiddá duodjeservviid formála njuolggadusaid (gč. Laiti ja earát 2010) mielde dakkár meannudeapmi livččii veadjemeahttun, ja danin son vehá balai Eanodaga olbmuid reakšuvnnain iežas dujiid hárrái:

[...] datge lea dákkár hávskes mitalus manin mun lean liikostan Eanodahkii, go mus [...] mánnávuodas son [nieida] lei álo mis guossis ja mun nu hárdášuvven go [nieiddas] lei nu finna gákti ja mis lei dat oktageardánis Ohcejotmállet gákti. [...] ballen veháš ahte maid earenomážit Eanodaga olbmot dan birra dadjet [go anán hearvabáttiid]. Ja dieđusge sápmelaččat, ahte leago dat áššálaš go lean iešge eallán dan áigge ahte lei hui dárkilvuohta das ahte ii ožžon bidjat ovttage hearvva menddo olu [...] dasto dat turistagálvoášši ahte hui čavgadit galggai doallat árbevierus gitta. (Ranttila 2009.)

Ranttila smiehttá ahte leatgo su duojit *áššálaččat*, ja son čujuha turistagálvvuide. Duddjomis lea várran dat ahte duodji šaddá mátkemuitodingga kategoriijai. Suomas Lappi 'Lapland' -eksotihkka, vuovdá bures turistaindustriijas ja turistagálvvut gilvalit sámi dujiiguin. Vai duojár birgešii, ferte son bures dovdat turistagálvuu ja albma duoji erohusaid. Čuolbman lea mo sihkkarastit dan ahte sámeservodatge oaidná earu, maid son lea dahkan hábmema ja turistagálvuu gaskii. Lihkostuvvágo hábmen gulahallat sámi servodagain vai gáddetgo olbmot ahte hábmen lea turistaruska? Ranttila ballu lei dušši, go Suoma sámeduodji -searvi válddii su gálvvuid duodjegávpái:

[...] dasto lea dieđusge hirbmat somá go dat Sámi Duodji [duodjesearvi Anáris] dohkkehii dan duodjin, ja muhtin láhkái áigi lea láddan dákkár eambo modearna hábmemii maiddái ja dakkár earálágan oainnuide sáme kultuvtaras. (Ranttila 2009.)

Sámi Duodji -searvi dohkkehii Ranttila hábmema duodjegávpái árbevirolaš dujiid báldii ja čájehii, ahte dat eai gula turistagálvuu kategoriijai. Searvi geavahii maiddái institutionála váikkuhanválddi das, go čájehii ahte Ranttila sáhtta doaimmat sápmelaš hábmejeaddjin, vaikko orruge guhkkin sáme guovllu olggobealde. Seija Ranttilai lei ásahusa formála kontrolla doarjja dehálaš ja duodjekontrolla lei sutnje positiivvalaš mearka das ahte su dujiin lea mearkkašupmi sápmelaččaide.

6 Loahpahus

Lean dán artihkkalis giedahallan duoji sosiála kontrolla duojáriid vásáhussan. Searvvuš hukse ja bisuha norpmaid ja kontrollere, ahte servoša lahtut láhttejit

norpmaid mielde. Geahčastagain kontrollerejit duojára sosiála ja kultuvrralaš dáidduid, mat dán artihkkala ovdamearkkain gullet oktii duddjondáidduiguin. Dakkár duojár gii lea bajásšaddan sámi servodagas, oahppá ahte duodjekontrolla gullá sosiála eallimii. Son oahppá geavahit duddjomis kodaidd maid olbmot birra sis dohkkehit. Dalle duojár addá iežas persovnnalaš dáidduid servošii buorin ja dan geavahussii.

Olggušteapmi lea servoša garra kontrollavuohki, mainna duojár ieš dahje su duojit hoigaduvvojit servoša olggobeallái. Dákkár dáhpáhusain sosiála kontrolla sáhtta doaibmat olbmo vuostá ja bidjat ovttaskas duojára sajádahkii gos son galgá juoga ládje čilget ja vuoigadahttit iežas kultuvrralaš ja sosiála gelbbolašvuodaid. Sosiála kontrolla goittotge fállá earenoamážit nissonduojáriidda arena gos daid gelbbolašvuodaid sáhtta geahččaladdat sihke kontrollerejeaddjin ja kontrolla objeaktan.

Garra kontrolla gáibida duojáris dakkár luonddu ahte son ii beroš das, muhto nagoda ovddidit hutkáivuoda. Nugo artihkkalis boahtá ovdan, garra kritihkka dahje garra duodjekontrolla sáhtta dagahit dan, ahte duojárii lea álkit bargat ruovttuovllu olggobealde. Dattege hutkáivuoha sáhtta riegádit jura dakkár birrasis gos normatiiva ráját leat čavgat. Dalle duojár hukse kontrolla ektui vuostefámu mii lea ealli sámi kultuvrra eaktu. Duoji sosiála kontrolla addá maid duojáriidda signálaid das ahte sii gullet sámi servodahkii, vaikko orošedje sámi guovllu olggobealde. Earenoamážit duodjeásahusaid formála, albma duoji norbma hukse váikkuhanválddi dasa mo eará sápmelaččat oidnet duojáriid ja sin dujiid.

Gáldut

Informánttat

Helander, Elli Maaret 2009: *Vieläkö rummussa on taikaa?* [Velgo goavddis doalvu duon ilbmái?] Sámi álbmotbeaivvi seminára ovdasáhka 6.2.2009: Giellagas-instituhta arkiiva BI.2.016. DVD1. <<https://www.facebook.com/ElliMaaretHelanderDuodji?ref=profile>> (18.10.2014).

Magga, Maarit 2009: *Elämäntapana duodji. Nykyaikaa vai perinnettä?* [Duodji eallinvuohkin. Dálááigi vai árbevierru?] Sámi álbmotbeaivvi seminára ovdasáhka 6.2.2009: Giellagas-instituhta arkiiva BI.2.016. DVD2. <<https://www.facebook.com/DesignMaaritMagga?ref=profile>> (18.10.2014).

Ranttila, Seija 2009: *Tuntureilta tehtaisiin ja takaisin*. [Duoddariin fabriikkaide ja ruovttoluotta.] Sámi álbmotbeaivvi seminára ovdasáhka 6.2.2009: Giellagas-instituhta arkiiva BI.2.016. DVD1. <www.sagat.fi> (18.10.2014).

Girjjálašvuohta

- Alasuutari, Pertti 1995: *Researching culture. Qualitative method and cultural studies*. London: Sage Publications.
- Dunfeld, Maja 2006: *Tjaalehtjimmie. Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Snåsa: Saemien Sijte.
- Gee, James 2011: *An introduction to discourse analysis. Theory and method*. New York: Routledge.
- Guttorm, Gunvor 1997: Duodji ja sosialiseren. Duodjeestetihkka ja geavaheami estehtalašvuohta. – Asta Balto (doaimm.), *Diehtu ja gelbbolašvuohta Sámis. Sámi skuvla šaddamin. Sámi oahpposuorggi diliin*. Kárášjohka: Davvi Girji. [85]–101.
- Guttorm, Gunvor 2010: *Duodjáriis duojárat. Duddjon ealiha duodjedigaštallama. Artihkkalčoakkáldat*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Guttorm, Gunvor 2011: Árbediehtu (Sami traditional knowledge) – as a concept and in practice. – Jelena Porsanger & Guttorm Gunvor (doaimm.), *Working with Traditional Knowledge: Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics. Writings from the Arbediehtu Pilot Project on Documentation and Protection of Sami Traditional Knowledge*. Dieđut 1/2011. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. [59]–76.
- Hall, Stuart 1997: *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Hirvonen, Vuokko 1999: *Sámeeatnama jienat. Sápmelaš nissona bálggis girječállin*. Guovdageaidnu: DAT.
- Innes, Martin 2003: *Understanding social control. Deviance, crime and social order*. Crime and justice. Buckingham: Open University Press.
- Laiti, Petteri & Musta, Aune & Näkkäljärvi, Anne-Maria & Näkkäljärvi-Jompanen, Marja & Saijets, Maire & Triumf, Rauna (doaimm.) 2010: *Suomá sámmimáccuheh. Lääddjånnam sää'mpihttáz. Suoma sámegeávttit. Suomen saamelaispuvut*. [Anár]: Sámi Duodji.

- Lehtola, Veli-Pekka 2012: *Saamelaiset suomalaiset. Kohtaamisia 1896–1953*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1351. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Likki, Tiina & Staerklé, Christian 2014: A Typology of Ideological Attitudes Towards Social Solidarity and Social Control. – *Journal of Community & Applied Social Psychology* 24 (5): 406–421.
- Länsman, Anni-Siiri 2004: *Väärtisuhteet Lapin matkailussa : kulttuurianalyysi suomalaisten ja saamelaisten kohtaamisesta*. Oulu: Puntsi.
- Magga, Maarit 2002: *Sámi nisnonolbmuid identitehta gárggiideapmi. Eallingearde- dutkamuš Nuorta-Eanodaga servodatlaš nuppástusain 1940–2000*. Pro gradu -tutkielma, Saamen kieli ja saamelainen kulttuuri, Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto.
- Magga, Sigga-Marja 2010: *Vapauden rajat ja ulottuvuudet. Kirjoittamattomat säännöt duodjin ja saamelaisen muotoilun mahdollisuuksina ja rajoittajina*. Pro gradu -tutkielma, Saamelainen kulttuuri, Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto.
- Pietikäinen, Sari & Dufva, Hannele 2006: Voices in discourses: Dialogism, Critical Discourse Analysis and ethnic identity. – *Journal of Sociolinguistics* 10 (2): 205–224.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor 2011: Árbediehtu-fágasuorggi huksen. Building up the Field of Study and Research on Sami Traditional Knowledge (árbediehtu). – Jelena Porsanger & Guttorm Gunvor (doaimm.), *Working with Traditional Knowledge. Communities, Institutions, Information Systems, Law and Ethics. Writings from the Arbediehtu Pilot Project on Documentation and Protection of Sami Traditional Knowledge*. Dieđut 1/2011. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. [13]–57.
- SD-mearkka njuolggadusat*. <<http://www.saamicouncil.net/?depid=1505>> (15.10.2014).
- Seppänen, Janne 2001: *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Nuorisotutkimusverkosto 17. Tampere: Vastapaino.
- Somby, Seija Risten 2011: Rituaaliset ruumiit – saamelaisnuorten pukeutuminen konfirmaatioissa. – *Nuorisotutkimus* 29 (1): 3–17.
- Valkonen, Sanna 2009: *Poliittinen saamelaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Valkonen, Sanna 2013: Lestadiolaisuuden jäljet saamelaisnaisten elämässä. – Tapio Nykänen & Mika Luoma-aho (doaimm.), *Poliittinen lestadiolaisuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 206–244.

The gaze, shunning and demand of proper duodji – the control of duodji as experienced by Saami craft workers

This article explores the ways in which Saami craft workers experience the control of *duodji* (Saami crafts) and what this control means to the Saami community. The term *duodji* refers to clothes, different kinds of utensils, jewelry, etc. and is a very old tradition among the Saami. Duodji includes a great deal of norms and rules that the Saami communities maintain and control. Craft workers learn to pay heed to this control. The research material in this article is based on three seminar speeches held in 2009 on Saami National Day.

The focus of this article is on the ways in which the Saami control the norms of duodji. One of these is *geahčastat*, the gaze, which the craft worker feels on their cheeks or back. Craftsmanship is a highly distinguished skill, especially among Saami women. This silent look controls (especially female) craft workers' Saami cultural and social skills. It contributes to how well the artisan is able to fulfill both practical and communicative needs of the Saami community.

The other way of controlling duodji norms is *olggušteapmi*, shunning. Shunning can manifest itself in the renaming of duodji with a name that categorizes it outside the traditional duodji. Terminology in Saami relating to duodji is very rich, revolving around the materials but also the processes of the developing duodji. Shunning is rather a harsh form of control, as it has the power of making the craft worker subjected to shunning feel otherness in relation to their society. However, the control of duodji is not only a negative experience. It can be an indicator of belonging to the Saami community. As long as craft workers experience some kind of control by their fellow Saami, it reasserts their sense of belonging to the Saami community.

Keywords: social control, duodji, norm, gaze, shunning

SIGGA-MARJA MAGGA

University of Oulu

sigga-marja.magga@oulu.fi

Davvisámegiela *-ráigge* – substantiiva, advearba, postposišuvdna vai kásus?

JUSSI YLIKOSKI

UiT Norgga árkatalaš universitehta

Artihkal guorahallá davvisámegiela morfema (-)ráigge morfologiija, syntávssa ja semantihka earenoamážit dálá čállingielas. Sátnehámit nugo *uksaráigge* ja *bálggesráigge* leat dán rádjai analyserejuvvon sihke goallossubstantiivan ja advearban, muhto eanáš báhcán vuđolaš dutkama haga. Viiddes empiralaš dutkanmateriála čájeha, ahte *-ráigge*-loahppasaš sátnehámiin leat iešgudetlágan merrosat mat leat prototiippalaš, normála substantiivvaid merrosat, muhto daid illá sáhtta atnit substantiivva *ráigi* dahje makkárga advearbbaid mearusin. Davvisámegiela *-ráigge*-hámiid morfosyntákssa ja semantihkka laktásit kásusiidda ja eandalitge báikekásusiidda, man vuodul omd. ráhkadusa *dan min boares jođáhatráigge* sáhtta álkimusat dulkot nomengihppun, mas substantiiva *jođáhat* lea ng. prolatiivva kásushámis, man geažusin *-ráigge* sáhtta várrugasat gohčodit. Prolatiivvalaš *-ráigge* almmuha lihcadeami BÁLGÁ seamma láhkai go lokatiiva almmuha BÁIKKI ja GÁLDU (*dan min boares jođáhagas*) dahje illatiiva HÁLTTI (*dan min boares jođáhahkii*).

Fáddásánit: advearbbat, báikekásusat, davvisámegiella, goallossánit, prolatiiva

1. Álggahus

Davvisámegielas ja buot eará urálalaš gielain gávdnojit sihke kásusat ja adposišuvnnat, maiguin lea vejolaš mitalit earret eará dan birra, gos vearbbaid govvidan doaimmat ja dagut dáhpáhuvvet. Dábálamos báikemerrosat almmuhit BÁIKKIID gos entitehtat leat, GÁLDUID mat leat daid vuolggasajit, ja HÁLTTIID gosa dat mannet dahje bohtet. Dasa lassin lea njealját guovddáš lokála semantihkalaš rolla, man sáhttit Sammallahti (2005: 47) láhkai gohčodit BÁLGGISIN, man son meroštallá sániiguin «eksplisihtalaš dahje implisihtalaš entitehta jođáhat». Čuovvovaš ovdamearkkain lihcadeami BÁLGGIS dahjege JOĐÁHAT lea 'duot din ođđa ukša mii duoppe oidno':

- (1) a. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno.*
- b. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssa čađa mii duoppe oidno.*
- c. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno.*

Cealkagis (1a) oaidnit lokatiivahámi *uvssas*, man mearkašupmi soaitá laktásit gáldu almmuheapmái (vrd. *livkkihii duon lanjas*). Cealkagis (1b) uvssa rolla BÁLGGISIN ii leat merkejuvvon kásusiin muhto postposišuvnnain *čáđa*. Cealkagis (1c) ges seammalágan BÁLGÁ mearkašupmi bohtá ovdan sátnehámis *uksaráigge*, muhto giellaoahpain lea váttis gávdnat dieđuid das, mii hámiid dat lea.

Dán artihkkala ulbmilin lea guorahallat, mii *uksaráigge* lea ja gosa dat gullá sámegeiela vuogádagas dahje giellaoahpain ja sátnegirjjiin mat dan vuogádaga galget govvidit. Oanehis vástáduš lea dat, ahte muhtumat leat gohčodan *uksaráigge* goallossátnin (substantiivan) ja muhtumat ges advearban, muhto *-ráigge* elemeantta sáhtášii unnimustá seamma bures muhtumin atnit dihtolágan postposišuvdnan, ja vel lunddoleappot dan sáhtášii gohčodit kásusgeažusin. Vuollelis bohtá ovdan, ahte guhkit vástáduš ii dattetge leat ná oktageardán.

Kapihtalis 2 govvidan oanehaččat morfema *-ráigge* dutkanhistorjjá. Kapihtalis 3 guorahalan dasto dán morfema iešvuodáid sihke morfologijja (3.1), syntávssa (3.2) ja oanehaččat maid semantihka (3.3) geahččanguovlluin. Kapihtalis 4 ovdanbuvttán čoahkkáigeasu ja digaštalan *-ráigge*-morfema mearkašumi sámegeiela dutkiide ja geavaheddjiide. Artihkal lea árbevirolaš giellaoahpalaš deskrišuvdnii gullevaš empiralaš guorahallan, man váldomateriálan lea dálá čálengiella iešgudetlágan teakstašlájain. Teorehtalaš vuodđun lea ng. vuodđogiellaoahppateorijja, mainna oaivvildan dan seamma lahkonanvuogi, man earret eará Helander (2001) lea válljen vuodđun iežas konstoškeahtes dutkamuššii sámegeiela illatiivva geavaheami birra, ja nie lea joatkán árbevieru, man mielde sámegeiela kásusat ja daid funkšuvnnat leat áddehahtti láchkai govviduvvon juo 1700-logu rájes (gč. Helander 2001: 11–21). Nuppiid sániiguin maiddái dán artihkkala guovddáš mihttomearrin lea «iskat dievasmahttit gova mii vuosttas sámegeiela dutkanbarggu rájes ain lea ja orru álelassii bissumin dievasmeahttumin» (Helander 2001: 9), ja guorahallama bálga lea dihkádán konkrehta, autenttalaš dutkanmateriála dan sadjái go makkárga dihto formála teorijja gárvves vástádušaidisguin (vuodđogiellaoahppateorijja birra dárkileappot omd. Ylikoski 2009: 21–22; 2014: 51–52).¹

1 Giittán Lene Antonsena, Nils Øivind Helandera, Laura Janda ja Kjell Kemi mávssolaš fuomášumiin maid lean ožžon dán artihkkala čáledettiin. Buot ovdamearkkat leat originála hámis iešgudetlágan čállinmeatáhusaiguin, maid in leat divvon.

2. Dutkama duogáš ja ulbmilat

Dat geat máhttet sámegiela oidnet ahte *uksaráigge* sisttisdoallá substantiivva *uksa* lassin juoidá mii buktá millii substantiivva *ráigi*. Diehtit maid ahte uksii gullá muhtunlágan ráigi. Giellaoahpalaš dieđuid vuodul diehtit dasa lassin dan, ahte substantiivva *ráigi* genitiiva-akkusatiiva lea *ráiggi*, allegrohámis *ráigge*. Ja de vel diehtit, ahte genitiiva-akkusatiiva ii leat dušše oamasteaddji ja patieanttaid dahje objeavttaid kásus, muhto dainna sáhtta maid almmuhit BÁLGÁ (2a) – sullii seamma láhkai go postposišuvnnain *mielde* cealkagis (2b) ja fas elemeanttain *-ráigge* cealkagis (2c).

- (2) a. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálgá man leat álo dovdan.*
 b. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálgá mielde man leat álo dovdan.*
 c. *Álki han dohko lea vázzit dan boares bálggesráigge man leat álo dovdan.*

Dán čállošis in vuojjo olusge dasa, goas galgat dahje sáhttit almmuhit BÁLGÁ lokatiivvain (*vázzen uvssas/?bálgás*) ja goas fas genitiiva-akkusatiivvain (*vázzen bálgá/*uvssa*) inge dasa mo galgat válljet postposišuvnnaid *čáda* (1b), *mielde* (2b) dahje ovdamearkka dihte *bokte* gaskkas; daid gažaldagaid leat juo buori muddui guorahallan earret eará Bartens (1972; 1978), Nickel ja Sammallahti (2011: 409–414) ja Antonsen ja earát (2012).² Dán čállošis baicce guorahalan dan, mii fenomenaid lea elemeanta *-ráigge*, mii heive sámegiel cealkagiidda sihke dalle go BÁLGGISIN lea *uksa* (1c) mas duođaid lea *uksaráigi*, muhto maiddá dalle go BÁLGGISIN lea duohta *bálggis* (2c) mas eai leat ráiggit.

Ođđasamos ja viidásamos dálá davvisámegiela deskripšuvnnat leat Sammallahti ja Nickela (2006) *Sámi-duiskka sátnegirji* ja seamma guokta *Nordsamisk grammatikk* (Nickel & Sammallahti 2011) maid vuodđun leat sudno ovddit sátnegirjijt ja giellaoahpat. Sátnegirjjisteaskka soai eaba namut aiddo sátnehámiid *uksaráigge* (1c) dahje *bálggesráigge* (2c), muhto muhtun eará hámit nugo *geaidnoráigge* 'die Straße entlang' ja *čottaráigge* 'durch die Kehle; durch den Rachen' namuhuvvojit advearban. Hápmi *johkaráigge* 'den Fluss entlang' ges namuhuvvo substantiivva *johkaráigi* 'Flussbett' vuolde. Seamma girjjiis lea maiddá ohcansátni *-ráigge*, *-rái*, man soai maid gohčodeaba advearban, duiskkagiel jorgalusain

2 Sámegiela hálliid gaskkas leat diedus dialektála ja idiolektála erohusat. Mángasiid gielladovddu *mielde* omd. *gihppu uvssa čáda* (1b) ii heive dalle jus lea sáhka *uvssas* mii lea *rabas*, muhto earáid mielas diekkárge molssaeaktu lea áinnas vejolaš (vrd. Friis 1856: 198; sitáhtta vuollelis).

(*hin*)*durch, entlang*. Ođđa giellaoahppagirjji árbevirolaš osiin olles morfema ii oro namuhuvvon gostege, muhto giellaoahpa funktionála cealkkaoahppa sist-tisdoallá mánggaid ovdamearkkaid, main *bálggesráigge* ja *johkaráigge* oidnojit iešgudetlágan lihkadanvearbbaid mearusin (ng. bálggesprojektionálan ja bálggesstatutiivan) ja *láseráigge* vearbbaid *oaidnit*, *geahčastit* ja *báhčit* mearusin (Nickel & Sammallahti 2011: 373, 409–411, 413–414, 503; gč. maid Sammallahti 2005: 47, 54, 103–104, 107, 191):

(3) *Máhtte vázzá bálggesráigge*. (Nickel & Sammallahti 2011: 373)

(4) *Máhtte oinnii Máreha láseráigge*. (Nickel & Sammallahti 2011: 410)

Maiddái dán giellaoahpas boahdá eahpenjuolgga ovdan, ahte *-ráigge*-hámit leat čállí guoktá mielde advearbbat, vaikko báhcá muhtun muddui eahpečielggasin, leatgo ovdamearkka dihte cealkagiid (3–4) advearban *bálggesráigge* ja *láseráigge* vai dušše *-ráigge*, nu mo sudno sátnegirječilgehus maid geažida.

Ovdal go geahčastit dutkanfáttá boarráset gálduide, lea buorre fuobmát ahte sullasaš ráhkadusat gávdnojit maiddái eará sámeielain. Máttasáme giela rájes gitta anárašgillii ja muhtun muddui maid nuortalii gávdnojit uhcit eanet seammasullasaš hámit nugo mat anárašgiela *uksárääigi* ja *pálgisráäigi* ja julevsáme giela *uksarájge* ja *bálgesrájge*, mat leat govviduvvon juo 1800-logu rájes, vaikko vel dárkilet analysa haga (gč. Bartens 1972: 50, 53; 1978: 14–15, 18–20; Ylikoski 2015). Maiddái davvisáme giela *-ráigge* lea váldon vuhtii juo Friisa (1856) giellaoahpas, ja manjelis Nielsena (1926: 297, 315; 1932–1962 s.v. *rai'ge, -rai*) sátnegirjjiis ja giellaoahpas, muhto dalle ii leat leamaš sáhka advearbbaid muhto baicce goallos-substantiivvaid birra.

Friisa (1856) ja Nielsena (1912) háliidan dáikko siteret njuolggositáhtaguin čájehan dihte seammás lohkkiiide, man vuđolaš, áddehahti ja ain relevánta dieđut leat dávjá gávdnamis dološ dutkamušain – maiddái dakkár fáttáid birra maidda manjit dutkit eai leat šat giddden seammalágan fuomášumi, vaikko giela fenomenat daninassii leat seilon otná beaivvi rádjai. Vaikko Friisa ortografija lea dan mađe eahpedárkil ahte son ii earuhan dálá *ráigi*, *ráiggi* ja *ráigge* mat buot čállojuvvojedje <*rajge*>, de vuollelis (kapihttalis 3.2) oaidnit, ahte su dološ ovdamearkkat addet sáme giela birra maiddái dakkár dieđuid maid manjit giellaoahpat eai leat šat muitalan:

-*rajge*, Hul, bruges i Sammensætning i Betydningen **igjennem**, f. Ex. *ufsa-rajge*, igjennem Døren; *njalbme-rajge ja njudne-rajge*, igjennem Næsen og Munden. (Friis 1856: 136.)

Anm. Naar Talen er om en **Aabning** eller deslige, bruges Substantivet *rajge* (Hul) i Sammensætning med et andet Substantiv i Betydningen: **igjennem**, f. Ex. *Gæččat lasa-rajge*, se igjennem Vinduet, d. e. det aabne Vindu (*lasa čáda*, igjennem Vinduet, Ruderne). *Son hojgadii su ufsa-rajge olgus*, han stødte ham ud igjennem Døren (*uvsa čáda*, tværs igjennem selve Døren). *Várrá golgai njudne-rajge ja njalbme-rajge* (Sprogpr. Pag. 53). *Manai vuölas dam lække-rajge*. *Dat manai boasto čodda-rajge*, det gik i Vrangstruben (Sprogpr. Pag. 62). (Friis 1856: 198.)

Et andet omraade hvor lappisk viser en eiendommelig bruk av ordsammensætning, er adverbielle bestemmelser som paa norsk uttrykkes ved en præposition med sin styrelse. Oftest blir jo saadanne, hvor ikke en av de to lokalkasus kan brukes, uttrykt ved substantiv + postposition eller præposition + substantiv, i begge tilfælde to ord; men hvor det er tale om veiretningen, optrær ofte sammensatte ord, med sidste led i akkusativ, som almindelig er til at betegne «langsmed» o. lign.: *jokká-raigë* «elveveien» (*rai 'ge*, akkusativ *raige* «hul»), *gad' dë-gúorâ* «langs bredden» (*guorrâ*, akk. *gúorâ* «kant, rand»). (Nielsen 1912: 4–5.)

Nu mo badjelis oaidnit, maiddái Nielsen lea juo áigá imaštallan dan, ahte sáme-gielas gávdno báikekásusiid ja adposišuvdnagihpuid lassin vel okta sullasaš giellaoahpalaš dadjanvuohki dalle go lea sáhká lihkađeami BÁLGAID birra: substantiivvaid *ráigi* ja *guorra* akkusatiivahámiiguin ráhkaduvvon goallossániit nugo *johkaráigge* ja *gáddeguora*.³ Sullii seamma fuomášumi son lea maid geardduhan sihke iežas giellaoahpas ja sátnegirjjis (Nielsen 1926: 297, 315; 1932–1962 s.v. *rai 'ge*), muhto dušše fal ovttaskas sátnehámiid perspektiivvas ja oanehis ovdamearkacealkagiiguin. Sátnegirjjistis Nielsen maid namuha, ahte allegrohámi -*ráigge* lassin gávdno vel oanehit variánta -*rái*, mii muitala ahte elemeanta lea juo áigá gáidan viehka guhkás álgoálgosaš *ráigi*-substantiivvas.

3 Buot ovddit čállinvuogit leat dán čállosa ovdamearkkain moderniserejuvnon sáme-gielaid dálá čállinvugiide.

Earenoamážit semantihka perspektiivvas sámegiela *-ráigge*-hámiid lea guorahallan Bartens (1972: 50, 53; 1978: 15, 18–20) iežas dutkamušain, main son govvida mo *bálggesráigge* ja sullasaš hámit maiddái eará sámegielain dievasmahttet báikeadverbiálaid vuogádaga. Elemeantta *-ráigge* semantihkalaš funkšuvnnaid son govvida tearpmain *prolatiiva*, mii muđui lea sámegiela dutkamušain várrejuvnon pronominála advearbaaide nugo *dakko* ja *gokko*, ja giellahistorjjálaš sivaidda geažil maid sániide nugo *ihkku* ja *čakčat* (omd. Korhonen 1981: 230–231). Mánngga urálalaš ja earáge giela dutkanárbevierus *prolatiiva* čujuha aiddo báikekásusiidda maid váldofunkšuvnnaid lea mitalit ahte vuodđosániid nugo *uksa* (1c) ja *bálggis* (2c) refereanttat leat lihkadeami BÁLGÁT. Bartens, nu mo Nielsen su ovdal, analysere *-ráigge*-hámiid genitiiva-akkusatiivan.⁴

Davvisámegiela *-ráigge*-hámiid lea maid oanehaččat namuhan Ylikoski (2009: 198–199) gii lea giddden fuomášumi cealkaga (5) morfosyntáksii ja semantihkkii:

(5) *Cokka báddegeaži uhca ráigeráigge.*

Sátnehápmi *ráigeráigge* sisttisdoallá sihke albma substantiivva *ráigi* ja prolatiivvalaš elemeantta *-ráigge*, ja dán dihte orru čielggas, ahte dáid osiid funkšuvnnaid leat ollásit sierranan nubbi nuppis. Hámi *ráigeráigge* oktavuodas lea vel buorre fuobmát ovttá unna detáljjaža Nielsena sátnegirjjis: Son namuha oanehaččat, ahte *-ráigge*-ráhkadusain leat mánnggaidlogu vástagat, maid hápmi lea *-ráiggiid* (omd. *luoddaráiggiid* 'langs sporene'), muhto dalle go lea sáhka albma ráiggiid birra, *ráigeráigge*-hámi vástta mánnggaidlogus lea postposišuvdnagihppu *ráiggiid ráigge*:

4 Rievtti mielde Nielsen ja Bartens govvideaba davvisámegiela buot-sámi perspektiivvas ja geahččaleaba juohkit genitiiva-akkusatiivva ruovttoluotta genitiivan ja akkusatiivan. Nielsen (1912: 4–5) analysere *johkaráigge*-hámi akkusatiivan, muhto manjelis (1926: 315; 1932–1962 s.v. *rai* 'ge, -rai) genitiivan, ja dan dahká maid Bartens (1972: 50, 53), vaikko ovdamearkka (2a) *bálgá*-lágan prolatiiva merrosiid son analysere akkusatiivan (Bartens 1972: 42, 44). Maiddái Nickel (1994: 421) namuha sihke cealkagiid (i) ja (ii) ovdamearkan genitiivva prolatiivvalaš funkšuvnnain:

- (i) *Dat bođii dán geainnu.*
- (ii) *Dat bođii ráigeráigge bajás.*

Dasgo dálá davvisámegielas substantiivvaid genitiiva ja akkusatiiva leat morfologalaččat ideanttalaččat, in geahččal vuodjut dán problematihkkii dán čállois, mii giedahallá dušše davvisámegiela synkronalaš geahččanguovllus. Nickel guovttos Sammallahtiin (2011: 311) baicce namuheaba seamma oktavuodas dušše cealkaga (i), ja *-ráigge*-hámit giedahallojit eará sajiin implisihtalaččat advearban.

(6) *De coggá gieškkaid daid ráiggiid ráigge.* (Nielsen 1932–1962 s.v. *rai'ge, -rai*)

Mañit dutkit eai leat gohčodan *ráigge* postposišuvdnan, muhto dát geahččanguovlu lea ain relevánta earret eará danin go dákkár postposišuvnnat vuhttojtit maiddái eará birrasiin (gč. kapihttala 3).

Ođđasamos *-ráigge*-hámiide guoskevaš dutkamušain sáhhtá namuhit artihkalčállu nuppi čálloša, mii gieđahallá mátta- ja julevsámegeiela sullasaš sátnehámiid (omd. *baalkaraejkiem/baalkaraejkien, bálgesrájge*) sihke diakronalaš ja synkronalaš geahččanguovlluin ja sisttisoallá maid viidát geahčastaga dasa mo sámegeielaid dutkit leat gieđahallan dákkár hámiid (Ylikoski 2015). Vaikko dákkár hámiid oktaslaš vuodđu lea šaddadan viehka seammalágan ráhkadusaid mángga dálá sámegeillii, de daid gaskkas leat áinnas maiddái ollu erohusat maid ii leat álki govvidit ovttá oanehis dutkamušas. Dan dihte dán artihkkala ulbmilin lea buktit ovdan synkronalaš deskripšuvnna davvisámegeiela *-ráigge*-hámiid geavahanvugiin. Mañimuš čuođi jagi giellaoahpaid ovdamearkkat leat oalle homogenat ja ovttagardánat, muhto earenoamážit davvisámegeiela olis sáhhtit gávdnat ja guorahallat geiela riggodaga stuorra ja mánggabealat dutkanmateriála vuodul, ja dákkár empiralaš dutkama bohtosat sáhhtet doaivvu mielde fállat ođđa geahččanguovlluid maiddái eará sámegeielaid dutkamii.

3. Morfema *-ráigge* morfologijja, syntávssa ja semantihka geahččanguovlluin

Ráhkadusat nugo *bálgesráigge* leat dán rádjai dulkojuvvon goallossubstantiivan, advearban ja *ráiggiid ráigge* (6) maiddái postposišuvdnagihppun. Oktage ovddit dutki ii oro gohčodan *-ráigge* kásusgeažusin, muhto aiddo dákkár molssaeavttu válddán čuovvovaš kapihttaliin iežan bargohypotesan, vaikko dát leage dušše okta geahččanguovlu čulbmii masa ii oro gávdnomin loahpalaš čoavddus nu guhká go sámegeielas lea variašuvdna mii juo Nielsena informánttaid áigge orru gávdnon. Vuollelis boahtá ovdan, ahte jus hámit nugo *bálgesráigge* (2c) dulkojuvvošedje dušše goallossubstantiivan dahje advearban, davvisámegeiela *-ráigge*-ráhkadusaid valljivohta dagahivččii ollu syntávssalaš hástalusaid, muhto stuorra oasi dain sáhhtá čoavdit, jus daid guorahallá kásusalágan vuodđodoahpaga ja sámegeiela normála kásussyntávssa minstariid perspektiivvas.

Lea maid dárbu guorahallat *-ráigge* sajádaga giela stuorat spatiála morfemaid vuogádagas. Tabealla 1 govvida sihke báikekásusiid muhto maiddái muhtun pronominála advearbbaid ja spatiála adposišuvnnaid oktanaga. Vaikko davvisámegielas leat dušše guokte albma báikekásusa, de muđui mángga spatiála morfemas gávdno maiddái goalmát «kásushápmi», mat leat *gokko-* ja *dakko-*lágan advearbbaid lassin dávjá nugo genitiiva-akkusatiivvas, muhto muhtumin dákkár tripleahtaid lahtut leat uhcit eanet čadačuovgameahttumat ja njulgestaga suppletiivvat, go ovdamearkka dihte sániid *siste* ja *sis*a prolatiivvalaš vásttan sáhttá atnit lagamustá sáni *čáđa*.

Lokatiiva	Illatiiva	Prolatiiva
-s	-i (-sa)	-
<i>gos?</i>	<i>gosa?</i>	<i>gokko?</i>
<i>das</i>	<i>dasa</i>	<i>dakko</i>
<i>bálddas</i>	<i>báldii</i>	<i>báldda</i>
<i>gaskkas</i>	<i>gaskii</i>	<i>gaskka</i>
<i>guoras</i>	<i>gurrii</i>	<i>guora</i>
<i>duohken</i>	<i>duohkai</i>	<i>duogi</i>
<i>bealde</i>	<i>beallai</i>	<i>beale</i>
<i>vuolde</i>	<i>vuollai</i>	<i>vuoli</i>
<i>ovddas</i>	<i>ovdii</i>	<i>ovddal</i>
<i>maŋis</i>	<i>maŋŋái</i>	<i>maŋil</i>
<i>(n)alde</i>	<i>(n)ala</i>	<i>(badjel)</i>
<i>siste</i>	<i>sis</i> a	<i>(čáđa)</i>

Tabealla 1. Davvisámegiela lokatiivvalaš, illatiivvalaš ja prolatiivvalaš kásusat ja muhtun spatiála adposišuvnnaid ja advearbbat.

Vuollelis boahotá ovdan, ahte *-ráigge-*morfemas leat mánga iešvuoda, maid vuodul dan sajádat tabeallas 1 orru leamen sázuin merkejuvvon kásuslanja lahkosis.

3.1. Morfologijja

Lea hui lunddolaš, ahte sátnehámit nugo *uksaráigge* leat adnojuvvon goallossubstantiivvaid genitiiva-akkusatiivahápmiin, dasgo dan dat gal orrotge hámi dáfus leamen. Vaikko eat láve dárbbasit goallossáni *?bálggesráigi*, de morfologalaččat

dákkár sáni sáhtta ráhkadit áibbas nuppe láhkai go ovdamearkka dihte hypo-tehtalaš sojahanhámi dahje suorggádusa *bálggesir, dasgo dakkár hámit eai gula sámegeiela morfologijjai, vaikko giela fonologijja ii dan eastadivččege. Goallos-sátnedulkojumi nanne maid dat, ahte *bálggis* lea allegrohámis *bálgges-*, nu mo goallossániid oktavuodas láve.

Nuppe dáfus dán ráhkadustiippas lea maid otnon variánta *-rái*, mii hui hárvve vuhtto čállojuvvon hámmis, muhto leamaš anus unnimustá Nielsena informánttaid rájes gitta dálá gillii:

- (7) *Ammal .. ammal jo vihtta miilla gal lea dáikko. Deatnorái.* (Fernandez-Vest 2009: 37)
- (8) *Lei hui somá, muhto nugo muitalin radiosáddagis de leimme bargan veahá boastut (dulkuime dan bihtta boastut) nu ahte go okta daid duopmariin guovlalii uksarái'sisa, de son divostii munno...* (NRK Sápmi 15.6.2007)

Dasgo (-)rái ii leat ovttage iehčanas substantiivva hápmi, unnimustá dákkár ráhkadusaid ferte árvvoštallat manin nu earán go goallossátnin. Jus vilppastit morfologijja lassin maiddái semantihkkii, ii *bálggesráigge* ge leat prototiippalaš goallossátni, go ii leat sáhka ?*bálggesráigi* morfologalaš elemeanttaid bustávalaš mearkkašumis. Dalle leage álki áddet Sammallahti ja Nickela (2006) vuogi dulkot dákkár hámiid advearban, ja rievtti mielde buot *-ráigge*-cealkagat maid soai ovdanbuktiba leatge dakkárat, maid daninassii sáhtášii analyseret advearban (gč. ovdamearkkaid 3 ja 4). Dán molssaeavttu dohkkeheamis leat dattetge maiddái hástalusat mat gusket earenoamážit syntáksii, masa boadán mañnelis. Vuos geahččat muhtun ovdamearkkaid morfologalaš perspektiivvas:

- (9) *Muhto go son jođii Lindain giehtalagaid bálggesráiggiid, son sáhtii gaskan dajaldaga geahččagoahtit maidnu, man birra ii fáhkka máhttánge muitalit mánnásis.* (Paltto 1989: 168)
- (10) *Luodda giesai dáluid gaskka, hágaid čada, gudjeráiggiid, verráhiid čada máttageahčai márkana Márget-Ingir šillju.* (Guttorm 1986: 61)
- (11) *Liikon vuodjit MTB-sihkkeliiguin bálgáid ráigge.* (Sámi korpus)
- (12) *Dan bálgá ráigge ii lean vázzán beare guhká ovdal Mihkkal Ánte bodii ovdal.* (Sámi korpus)

- (13) *Olggobealdi hoalu lei vuot gárvves láhttu gitta stobu lusa. Dan ráigge Állan hurgguhii, seamma láhkai go ovddit hávege.* (Guttorm 1998: 17)
- (14) *Káre lei addán báktái namman Ipmil viessu, go das lei maiddáid uvdna, ja čađa bávtti manai bohcci, man ráigge suovva manai bávtte vuolde eret.* (Guttorm 1986: 8)
- (15) *Lean hirpmástuvvan go Sámediggeráđdi vázzá seamma bálgáráigge.* (Sámi korpus)

Ovdamearkkaid (9–10) *bálggesráiggiid* ja *gudjeráiggiid* leat aiddo dakkár mánggaidlogu variánttat maid birra lea juo Nielsen (1932–1962 s.v. *rai* 'ge, -rai) mui-talan. Su namuhan mánggaidlogu *ráiggit* (*ráiggiid*) ovdamearkkas (6) ii dattetge leat áidna komplemeanta man postposišuvnnalágan *ráigge* sáhtta oážžut: Ovdamearkkas (12) dien doaimmas lea seamma *bálggis* (*bálgá*) man mángga eará iešguđetlágan ovdamearkkas leat juo oaidnán, ja earenoamáš beroštahttit leat pronominala gihput *dan ráigge* (13) ja *man ráigge* (14), dasgo dát orrot leamen áidna sánit mat njulgestaga fertetit leat genitiiva-akkusatiivvas (vrd. *datráigge, *miiráigge). Maiddáid mánggaidlogu *maid ráigge* lea geavahasas:

- (16) *Dovddan sivustan olgun bávki buollaša, mii njágada vistti birra, ohcá seinniin ja lássabealláin lanjažiid, maid ráigge sáhtta bahkkestit sisa soapmása badjelii.* (Sámi korpus)

Ovdamearkka dihte sániid *bálgá ráigge* ii dattetge dárbbas vealttakeahtta atnit postposišuvdnagihppun muhto baicce boastut čállojuvvon goallossániilágan *-ráigge*-hápmiin, dasgo gávdnojit maiddáid čállojuvvon hámit nugo *bálgáráigge*. Variašuvdna *bálggesráigge* ~ *bálgáráigge* lea áddehahti maiddáid dán guorahallama bargohypotesa buohta: Jus *-ráigge* analyserejuvvo kásusgeažusin, ovttaskas spiehkastagat, mas nominatiivavuđot oblikvakásusa vuodđun lea nubbi, eanáš oblikvakásusiidda mihtilmas mátta nugo *bálgá*-, heivejit bures dasa, ahte maiddáid essiivahámiin vuhtto muhtun muddui seammalágan variašuvdna (omd. *doavttirin* ~ *doaktárin*). Tabealla 2 čájeha, makkár posišuvdna *-ráigge*-hámiin livččii sáme-giela substantiivvaid sojahanparadigmas, jus dat adnojuvvošii prolatiivakásusin.

Vaikko guovttestávvaelemanta *-ráigge* livččii oalle guhkes kásusgeažus, de dan eará iešvuodat eai olusge spiehkas eará kásusiin.

nominatiiva	<i>bálggis</i>	<i>bálgát</i>
genitiiva-akkusatiiva	<i>bálgá</i>	<i>bálgáid</i>
lokatiiva	<i>bálgás</i>	<i>bálgáin</i>
illatiiva	<i>bálgái</i>	<i>bálgáide</i>
prolatiiva	<i>bálggesrái(gge)</i>	<i>bálggesráiggiid</i>
komitatiiva	<i>bálgáin</i>	<i>bálgáiguin</i>
essiiva	<i>bálggisin</i> (~ ii-standárda <i>bálgán</i>)	

Tabealla 2. Substantiivva *bálggis* sojahanparadigma oktan *-ráigge*-prolatiivvain.

Vaikko dán guorahallama ulbmilin ii leat dárkilis kvantitatiiva analysa, de sáhtta konstateret ahte *-ráigge*-hámit leat viehka produktiiva morfologalaš kategoriija. Stuurimus davvisámegiela dutkankorpusa (UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki teakstačoakkáldat *Sámi korpus*) badjelaš 20 miljovna sátnehápmái gullet badjel vihttačuodi prolatiivvalaš *-ráigge*-hámi maid vuodđun leat buotlágan substantiivvat maid refereanttat sáhttet doaibmat BÁLGGISIN, oktiibuot eanet go čuodi sierra leksema. Logi dábalamos hámi leat *láseráigge* (70), *luodaráigge* (61), *geaidnoráigge* (60), *uksaráigge* (46), *lássaráigge* (35), *johkaráigge* (31), *Deatnoráigge* (18), *glássaráigge* (13), *eatnoráigge* (13) ja *bálggesráigge* (9), muhto jovkui gullet maiddái logiid mielde eará hui iešguđetlágan sánit nugomat *jiekñaráigge*, *luhpporáigge*, *meahcceráigge*, *šalderáigge*, *šalkaráigge* ja *guorbmevávdnageaidnoráigge*. Dávjá vuodđun leat proprat – omd. jogaid, luottaid ja vuonaid namat – mat leat sihke čađačuovgameahtun namat nugo mat *Deatnoráigge* ja *Geavvoráigge*, ja eanet čađačuovgi goallosnamat nugo *Porsáנגguvuotnaráigge* ja *Vuovdaguoikaráigge*.⁵ Semantihkalaš sivaid geažil (kapihtal 3.3) gielas ii leat atnu ovdamearkka dihte hámiide «*láhkaráigge*» dahje «*ovttasbargoráigge*», muhto morfologalaš hehttehusat dákkáriidda eai oro gávdnomin.

Badjelis namuhuvvon Sámi korpusis leat maid moaddelogi dakkár ráhkadusa, maid ferte dahje goit sáhtášii atnit postposišuvdnagihppun. Daid komplemean-

5 Iešguđetlágan variašuvnnaid (omd. *glássaráigge* ~ *klássaráigge* ~ *lássaráigge* ~ *láseráigge*) dihte lea váttis addit dárkilis absoluhtta loguid vuodđosániid birra.

tan leat eanáš iešguđetlágan substantiivvat, sihke appellatiivvat ja proprrat, sihke ovttaidlogus ja mánggaidlogus (omd. *Badje-Geavgná ráigge*, *rukses ránu ráigge*, *bálgáid ráigge*). Muhtun ráhkadusat soitet leat čállinfeallat (*bálggis ráigge*, *ráige ráigge*) ja muhtumiid lea váttis dulkot daningo leksikála substantiivva hápmi sáhtta leat nominatiiva dahje genitiiva-akkusatiiva (*dáhkkeláse ráigge*). Earret pronomeniid (13–14, 16) ii mihkkege čujut dasa ahte dákkár gihput eai sáhtášedje buhtejuvvot nominatiivavuđot oktiičállon *-ráigge*-hámiiguin. Elemeanta (*-ráigge* lea nappo prototiippalaččat čadnon morfema, man čielga álgovuodđun lea substantiivva *ráigi* genitiiva-akkusatiiva, muhto dasgo das lea maid otnon variánta *-rái* ja semantihkka mii lea dávjá viehka guhkkkin albma ráiggiin, de lea lunddolot dulkot *-rái(gge)* suffiksán. Sammallahti ja Nickel (2006) dulkoba *-ráigge*-hámiid advearban, muhto morfologiija okto ii sáhte sirret advearbasuor-gásiid omd. báikekásusiin maid jovkui *-ráigge*-hámiid sáhtta mu bargohypotesa mielde heivehallat. Čielgaset vástádusaid dán čulbmii fállá daid ráhkadusaid syntákssa.

3.2. Syntákssa

Ođđasamos sátnegirjjit ja giellaoahpat gohčodit ja giedahallet *-ráigge*-hámiid advearban. Ovdamearkkat sisttisidollet dalle cealkagiid nugo *Máhtte vázzá bálggesráigge* (3) ja *Máhtte oinnii Máreha láseráigge* (4), ja jus morfema *-ráigge* ii eará láhkai geavahuvvošege, de advearba livččii sihkkarit buoremus dulkojupmi. Vaikko manjit ovdamearkkas lea dihto láhkai sáhka láseráiggi birra, ovddit cealka ii muital «bálggesráiggi» birra, ja leage nu ahte dušše unna oasáš sáme giela *-ráigge*-loahppasaš sániin leat čielga substantiivvat. Juohke dáhpáhusas buot daid hámiid, ja rievtti mielde buot dán artihkkala *-ráigge*-ráhkadusaid cealkkaoahpalaš funkšuvnnaid sáhtta govvidit hui oktageardánit: Dat leat uhcit eanet friddja báikeadverbiálat áibbas seamma láhkai go mánggat sánit mat leat čielga advearbat (*Máhtte vázzá guhkás*, *Máhtte oinnii Máreha badjin*), čielga substantiivvaid čielga báikekásushámit (*Máhtte vázzá skuvlii*, *Máhtte oinnii Máreha skuvlašiljus*) dahje čielga adposišuvdnagihput (*Máhtte vázzá bálgá mielde*, *Máhtte oinnii Máreha lásedáhki čađa*).

Cealkkaoahpa čovdosa *-ráigge*-ráhkadusaid čulbmii fertet ohcat daid siskkáldas syntávssas. Dainna oaivvildan gihppostruktuvrra mii sátnehámis iežas birra lea dahje ii leat (gč. omd. Haspelmath & Sims 2010: 257–262). Namahusain «*-ráigge*-ráhkadus» lea oainnat vejolaš oaivvildit maiddái stuorát ollisvuodaid

go ovttaskas sátnehámiid maid morfologiija ovddit kapihttalis gieđahallojuvvui. Vuollelis leat oddasit čállosa vuosttaš ovdamearkkat:

- (1) a. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno.*
- b. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uvssa čađa mii duoppe oidno.*
- c. *Biret livkkihii olggos duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno.*

Sánit *uvssas*, *uvssa čađa* ja *uksaráigge* leat adverbialat, mat muitalit dan, makkár gaskavuolta lea Bireha, livkkiheami ja *uvssa* gaskkas. Ovdamearka dihte cealkaga (1a) báikeadverbiala ii dattetge leat lokatiivahápmi *uvssas* okto, muhto baicce olles nomengihppu *duon din ođđa uvssas mii duoppe oidno*, mas substantiivva goappáge bealde leat merrosat muitaleamen, makkár *uvssas Biret livkkihii*: substantiivvas leat mearusin adjektiivaaattribuhtta, genitiivaaattribuhtta ja daid ovddabealde vel demonstratiivapronomen, ja mañabealde mearusin olles relatiivacealkka. Seamma láhkai doaibmá cealkaga (1b) postposišuvdnagihppu, vaikko buohkaid mielas ii soaitte nu lunddolaš sirret substantiivva ja dasa gullelaš relatiivacealkaga postposišuvnnain, nappo geavahit relatiivacealkagiid postposišuvdnagihpuin obalohká. Loahpas dasto oaidnit *-ráigge-ráhkadusa* (1c) man struktuvra lea áibbas seammalágan go lokatiivaráhkadusain (1a): olles *duon din ođđa uksaráigge mii duoppe oidno* muitala seamma dárkilit gokko Biret livkkihii. Sullasaš kompleaksa ráhkadus – gihppu – lea maid *dan boares bálggesráigge man leat álo dovdan* (2c). Analogalaččat ovdamearkkaiguin (1a–c) sáhttit vihkkedallat ovdamearkkaid (2a–c), main genitiiva-akkusatiiva *bálgá* (2a), postposišuvdnagihppu *bálgá mielde* (2b) ja de loahpas *bálggesráigge* (2c) buot láhttejit syntávssa dáfus seamma láhkai. Fuomášan veara dáikko lea earenoamážit dat, ahte relatiivacealkagiid *mii duoppe oidno* (1a–c) ja *man leat álo dovdan* (2a–c) korreláhtat leat uhcit eanet ideantalaččat – substantiivvat *uksa* (1a–c) ja *bálggis* (2a–c) – ležžet dal de čielga kásushámis (lokatiiva *uvssas* dahje genitiiva-akkusatiiva *bálgá*) dahje *-ráigge-hámit* (*uksaráigge*, *bálggesráigge*).

Aiddo dánlágan siskkáldas syntákasa čujuha *-ráigge-hámiid* buolta čielgasit substantiivvaid guvlui, eret advearbbain. Attribuhtat oidnojedje juo maid ráhkadusain *uhca ráigeráigge* (5) ja *seamma bálgáráigge* (15), ja dá leat eanet ovdamearkkat lunddolaš sámegielas iešguđetlágan teakstašlájain:

- (17) *Soaitiba Nils Njuolla ja Ole Triumf badjeláiggi bargamin vai don goasttat buori biilaluoddaráigge gosa áiggut.* (Sámi korpus)

- (18) [...] *son fertii vuoddját fas ruovttoluotta seamma geaidnoráigge gokko bođii.* (Sara 2014: 108)
- (19) «Eiseválddit leat láhppon, ja go láhppo, de ferte jorggihit iežas luoddaráigge gitta dovda fas» (Ávvir 21.2.2013: 7)
- (20) *Go son rabestii uvssa livkkihedje moadde sáhpána ovttá ráigeráigge olggos.* (Sámi korpus)
- (21) *Riđuid čađa ja 30-40 buolaš grádas galbma Porsáנגguvuotnaráigge johtin lei garra ja šleaipa bargomátki, mitalii Hánsa maŋŋá.* (Sámi korpus)
- (22) *Vuolledási dálu uksaráigge eai joreš šat mánát oahppodiimmuide.* (Sámi korpus)
- (23) *Muhto dan botta lei Káre viehkan juo moadde dihkábaje ovdii bálggesráigge, mii rohttii Reatkanjárgii.* (Guttorm 1986: 25)
- (24) *Johtolat dáid geaidnoráiggiid lea lassánan maŋimuš jagiid, ja dan vurdet vel lassánit boahhteáiggiis.* (Ávvir 12.2.2014: 6)

Bajábeale ovdamearkkain oidnojit *-ráigge*-ráhkadusat main leat adjektiivaaattribuhtat (*buori biilaluoddaráigge, galbma Porsáנגguvuotnaráigge*), adjektiiválágan pronominala merrosat (*seamma geaidnoráigge*), eará pronomenat (*iežas luoddaráigge, dáid geaidnoráiggiid*) ja artihkallágan okta (*ovttá ráigeráigge*). Eanáš attribuhtat leat genitiivvas syntávssalaš sivaid geažil (dán birra vuollelis), muhto gihpuin *iežas luoddaráigge* (19) ja *vuolledási dálu uksaráigge* (22) genitiivvat mitalit eaiggádiid birra; dan birra gean luotta dahje makkár báikki uvssa birra lea sáhka. Cealkagiin (18) ja (23) oidnojit maiddá relatiivacealkagat, mat čuvvot oaivesánniid: [...] *geaidnoráigge gokko bođii* ja [...] *bálggesráigge, mii rohttii Reatkanjárgii*.

Bajábeale *-ráigge*-hámiid merrosiin, ležžet dal relatiivacealkagat dahje iešguđetlágan ovdaattribuhtat, eai leat oaivesátnin advearbbat. Lunddolamos jus ii áidna lunddolaš dulkojupmi lea baicce dat ahte dat leat merrosat substantiivvaide nugo *biilaluodda* (17), *geaidnu* (18, 24) ja *Porsáנגguvuotna* (21). Cealkagis (19) lea sáhka gean nu iežas luotta, ii «iežas luoddaráiggi» birra. Dát ráhkadus orru maid leaman *-ráigge*-hámiid vástádus dasa, ahte oamastangečosat eai oro daidda laktáseame, seamma láchkai go vuhtto eanet ahte eanet maid eará kásushámiid olis (Antonsen & Janda 2013). Ferte maid fuobmát, ahte mánggaidlogu hámit nugo *geaidnoráiggiid* (24) eai suige čujut mángga ráigái muhto baicce mángga leksikála substantiivva *geaidnu* referentii: *-ráiggiid* ii leat šat mánggaidlogu genitiivva-akkusatiiva, muhto baicce ieš mánggaidlogu prolatiivva geažus.

Seammás go *-ráigge-ráhkadusaid* siskkáldas syntákssa orru leamen nomen-gihpuid syntákssa, de eai gávdno makkárge syntávssalaš sivat atnit daid advearban. Advearbbain gal maid soitet leat iežaset merrosat nugo cealkagiin *Máhtte vázzá menddo guhkás* ja *Máhtte oinnii Máreha hui badjin*, muhto dákkárat eai oba heivege gihpuide **menddo bálggesráigge* dahje **hui láseráigge*. Nuppi geahččanguovllus sáhttit veardidit *-ráigge-ráhkadusaid* eahpidahtti advearbavuoda eará denominála advearbbaiguin, muhto ovdamearkkat (9') ja (25) čájehit, ahte maŋŋá go omd. substantiivvaid *giehta* ja *dálvi* vuodul leat šaddan advearbbat *giehtalagaid* ja *dálvet*, de attribuhtat eai šat leat vejolaččat:

- (9') *Muhto go son jođii Lindain (*liegga) giehtalagaid (oahpes) bálggesráiggiid, son sáhtii [...]*
 (25) *Eanáš lihkohisvuodát dáhpáhuvvet (*bivvalis) dálvet (*mat gálljodahttet geainnuid).*

Prolatiivvalaš *-ráigge-hámit* soitet orrut advearban dušše steriila ovdamearkkain main dat leat merrosiid haga, muhto go geahččat *-ráigge-ráhkadusaid* albma geavahusa riggodaga ja de geahččalit bahkkehit daid advearbbaid jovkui, de dat šaddá oalle váttisin. Seammás nannejuvvo hypotesa, man mielde *-ráigge-ráhkadusaid* syntávssalaš ja semantihkalaš oaivesátnin leat substantiivvat, maid nominatiivamáddagiidda suffiksa *-ráigge* laktása. Dán doaimmas *-ráigge* ii leat prinsihpas dađi gummet go omd. báikekásusiid lokatiivva ja illatiivva dahje man beare kásusa gehčosat. Tabealla 3 čájeha morfosyntávssa perspektiivvas, makkár posišuvdna *-ráigge-hámiin* lea substantiivvaid sojahanparadigmas, jus dat adnojuvvojit prolatiivkásusin. Nu mo badjelis juo lea boahtán ovdan, *-ráigge-hámiid* attribuhtat leat leksikála morfema (substantiivva *bálggis*) attribuhtat áibbas nugo kanonalaš kásusiid buohta. Maiddái relatiivacealkaga (*mii manná fiervái*) korreláhta lea seamma substantiiva, leaš dal das oahpes kásusgeažus (nugo *-s*), *-ráigge* dahje ii geažus ollege.

NOM	<i>dat</i>	<i>min</i>	<i>buorre</i>	<i>bálggis,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
GEN-AKK	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgá,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
LOK	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgás,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
ILL	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálgái,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
PROL	<i>dan</i>	<i>min</i>	<i>buori</i>	<i>bálggesráigge,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
KOM	<i>dainna</i>	<i>min</i>	<i>buriin</i>	<i>bálgáin,</i>	<i>mii manná fiervái</i>
ESS	<i>danin</i>	<i>min</i>	<i>buorrin</i>	<i>bálggisin,</i>	<i>mii manná fiervái</i>

Tabella 3. Nomengihppu *dat min buorre bálggis, mii manná fiervái* ovttaidlogu sojahanparadigma oktan *-ráigge*-prolatiivvain. Báikekásusiida mihtilmas beallekongrueansa buoidudemiin.

Lea duohta, ahte mohkkás prolatiivvaláš gihput nugo tabeallas 3 eai adnojuvvo nu dávjá ja orrot muhtumiid mielas ártegat, muhto seammá sáhtá lohkat maiddá earenoamážit essiivva olis, mii praktihkas illá goassege oážžu demonstratiiva-pronomena essiivahámi (*danin*) mearusin.⁶ Lea maid fuomášan veara, ahte ráhkadustiipii *dan buori bálggesráigge* gullá aiddo dat seamma beallekongrueansa mii lokatiivii ja illatiivii, mii bealistis lokte dán golbma báikekásusa oidnosii oktasaš joavkun. Dasgo beallekongruensii ii daninassii gávdno dálá gielas semantihkalaš motivašuvdna, dan ferte atnit kásusiid syntávssalaš iešvuohtan (beallekongrueanssa ja dan historijá birra dárkileappot Rauhala 2013).⁷

Prolatiivvaláš *-ráigge* ii dattetge leat sáme giela áidna morfema mii morfologijja geahčanguovllus orru nugo goallossátni muhto mas semantihkalaš oaivesátnin lea sátnehámi álgooassi. Badjelis (kapihttalis 2) čujuhin Nielsena (1912: 4–5)

6 Maiddá adjektiivva *buorre* buohta ferte fuobmát, ahte giellaoahpaid govvidan *buorrin*-hámi (omd. Nickel & Sammallahti 2011: 84) lassin essiivva attribuhttan doibmet maiddá eará hámit. Buorre ovdamearkan heive essiivahápmi *ovdamearkan*: Giellaoahppagirjii miel gihppu *buorrin ovdamearkan* gávdno Sámi korpusa badjelaš 20 miljovna sáni siste 26 geardde, muhto dasa lassin gávdnojit *buorren ovdamearkan* (38 geardde), *buorre ovdamearkan* (50 geardde) ja *buori ovdamearkan* (6 geardde).

7 Prolatiivvaláš *-ráigge*-ráhkadusaid beallekongrueanssa duogázis orru diedus leamen daid álgovuoddu, genitiiva-akkusatiivahápmásaš (dahje sihke genitiiva- ja akkusatiivahápmásaš) goallossátni (vrd. postposišuvnnas šaddan *-iguin*: *daid olbmuiiguin* < «*daid olbmuid guin*» nugo ain máttasáme giela *dej almetjigujmie* ~ *dej almetji gujmie*). Dán čállošis ii leat vejolaš vuodjut *-ráigge*-prolatiivvaid álgovuoddui, mii orru oktasaš buot gielaide gitta máttasáme gielas anárašgillii ja guhkkelebbuige. Dákkár kompleksa *-ráigge*-ráhkadusat eai goit leat odđa áiggi hutkosat muhto baicce vuhttojit juo ovddit čáliid nugo Hans Aslak Guttorma gielas (ovdamearka 23) ja juobe Friisa (1856: 198) giellaoahpa ovdamearkkain *Manai vuolás dan leahkerátge* ja *Dat manai boasto čottaráigge* (gč. kapihttala 2) ja Anders Pedersen Bæra (1825–1882) cealkagis (28).

fuomášupmái, man mielde hápmái *johkaráigge* laktása *guorra-sáni* geavahus dajaldagas *gáddeguora*, mii vástida dárogiela preposišuvdnagihpu *langs bredden*. Dákkárge ráhkadusat eai leat dasto badjelaš čuođi jahkái guorahallon, muhto dálá gielas *guora* doaibmá lagamustá postposišuvdnan (omd. *rittu ~ geainnu ~ bálgáid ~ dan guora*) ja earenoamážit muhtun substantiivvaiguin maid goalloshámiin (omd. *gáddeguora, luoddaguora, geaidnuguora* ja *áideguora*). Muhtun hárve oktavuodain maiddái dain leat genitiivaattribuhtat mat meroštallet *-guora-hámiid* álgoosiid nugo mat gáttiid:

(26) *Min mátki joatkašuvai ávžži botni mielde Basásjoga rádjái, man gáddeguora mii vázzileimmet Ravadasjoga guvlui.* (Sámi korpus)

Dákkár ráhkadusaide gávdnojit gal marginála vástagat maiddái dábálaš, ii-giella-oahpalaš goallossániin. Bartens (1978: 105–107) lea giddden fuomášumi maiddái eará sámegielaide sullasaš dadjanvugiide, ja davvisámegiela olis son čujuha earret eará cealkagii (27), man gihpu *buoiddes čállonguollebulet* adjektiivaattribuhtta čujuha dieđus buoiddes guliide iige buoiddes bulehii. Dákkáraš ráhkadusat vuhttojit goit hui hárve čielga leksikála substantiivvaid oktavuodas, ja dábáluš dáhpháhusat leatge dakkárat go ovdamearkka (28) *dan min boares jođáhatguoras* ja aiddo seamma sániiguin meroštallon *jođáhatráigge*:

(27) *Áslat attii munnje buoiddes čállonguollebuleha bálkán, go mon ledjen geahčan su bohccuid; sus ledje 40 bohccot.* (Hætta & Bær 1953: 92)

(28) *Mon ledjen boahtime Álaheajus siidii dan min boares jođáhatráigge, muhto lei daid mu mágaid siida dan min boares jođáhatguoras, oarjjabealde Sámmalvári.* (Hætta & Bær 1953: 53)

Juohke dáhpháhusas *-ráigge-hámiid* syntákssa lea čielgasit eanet systemáhtalaš go mañimuš ovdamearkkaid goallossubstantiivvain. Muittuhussan das, ahte eai *-ráigge-hámitge* leat ollásit systemáhtalaččat, čujuhan ovdamearkkaid (6, 11–14) ráhkadusaide main *ráigge* orru leamen postposišuvdna dan sadjái go kásusgeažus. Dákkár postposišuvnnat orrot leamen dábáleappot nuortasuopmaniin, muhto doppege uhcit eanet ovttaskas spiehkastagat norpmas mii lea suffiksála *-ráigge*. Cealkagis (29) oaidnit oktanaga goappáge molssaeavttu:

- (29) *Jogat golgagohte báktenannáma **sálvoráiggiid**, báktešlájaid (dípma ja garra) rájáid ráigge, synklináloid ja muđui ovdeš áiggiid gobádagaid ráigge.* (Isaksen 1998: 30)

Hámi ja mearkkašumi dáfus seammasullasaš (-)guora lea eanet heterogena go (-)ráigge. Dat doaibmá muhtumin maiddá preposišuvdnan, ja dan semantihkka sáhtta leat mihá eanet abstrákta ja metaforalaš go (-)ráigge-morfemas. Elemeantta guora prepositionála geavahus lea jáhkkinis ođđa fenomena mii orru leamen muhtumiid mielas ártet ja boastut, muhto cealkagiid (30–31) preposišuvnnat orrot gullamin sámeielat aviisadoaimmaheddjiid gillii:

- (30) *Bálggis manná juste guora dološ girkogárddi, gosa vuosttaš olmmoš hávdáduvvui oktii 1800–logus.* (Sámi korpus)
- (31) *Dasa lassin go suodjalus bargá dego eai livčče eará eanageavheaddjit guovllus, de mannet maiddá guora nášunala lágaid.* (Sámi korpus)

Čuovvovaš kapihttalis guorahalan oanehaččat -ráigge-ráhkadusaid mearkkašumi ja dan gaskavuoda sullasaš kásusiid ja postposišuvnnaid semantihkalaš funkšuvnnaide.

3.3. Semantihkka

Prolatiivvalaš -ráigge-ráhkadusaid semantihkka lea oppalaš dásis oktageardán fádá, mii ii leat dagahan sierramielalašvuoda dutkiid gaskkas, vaikko morfosyntávssalaš dulkojumit molsašuddet. Earenoamážit Bartens (1972: 50, 53; 1978: 14–15, 18–20) lea guorahallan -ráigge-ráhkadusaid semantihka eará báikeadverbiáloid ja earenoamážit prolatiivvalaš, BÁLGÁ almmuheaddji merrosiid oktavuodas.

Aiddo dán čielga semantihkalaš funkšuvnna dihte dáid hámiid sáhtta bures gohčodit prolatiivan seamma láhkai go pronominála advearbbaid *gokko* ja *dakko*. Sámeielas leat maiddá mánnga prolatiivvalaš adposišuvnna, mat mitalit dárkilit, ahte lihkadeapmi manná komplemeantta almmuhan entitehta nugo mat biilla(id) dahje viesu(id) *báldda*, *gaskka*, *duogi*, *vuoli*, *mañil*, *badjel* dahje *čađa* (gč. tabealla 1 ja maid ovdamearkka 10). Dás guorahallon -ráigge-hámiin eai leat seammalágan dárkilis relatiiva spatiála mearkkašumit, muhto dat geavahuvvojit neutrála prolatiivvalaš mearkkašumis earenoamážit dalle, go sáhkan leat entitehtat, mat lávejit

doaimmat neutrála, lunddolaš BÁLGGISIN – *bálgát, jogat, leagit, luottat, vuonat* ja *Deatnu* muhto maiddáid ovdamearkka dihte *uvssat, láset, suovvabohccit* ja *ráiggit*.

Oppalaš prolatiivvalaš semantihka ja morfema suffiksavuoda dihte gearduhan badjelis namuhuvvon čuoččuhusa, ahte *-ráigge* sajádat sámegiela giellaoahpas lea tabealla 1 sázuin merkejuvvon prolatiivakásusa lanja lahkosis dahje njulgstaga dan siste. Dán neutrála posišuvnnas *-ráigge* laktása lagamustá postposišuvdnii *bokte*, muhto dehálaš erohus dán guovtti morfema gaskkas lea dat, ahte *-ráigge* geavahuvvo dušše konkrehta spatiála mearkkašumis, muhto ii abstrákta BÁLGÁIGUIN dahje GASKAOMIIGUIN nugo sátnehámiin **láhkaráigge*, **bušeahttaráigge*, **ovttasbargoráigge*, **interneahttaráigge*, **Kristusráigge* dahje **sátnejođiheaddjeráigge*, vaikko čállojuvvon sámegielas *bokte* lea rievtti mielde dábalamos aiddo gihpuin nugo *lága/bušeahta/ovttasbarggu/interneahta/Kristusa/sátnejođiheaddji bokte*. Seammasullasaš abstrákta mearkkašumit leat maiddáid mángga eará prolatiivvalaš adposišuvnnas (Antonsen ja earát 2012). Dehálamos spiehkastat prolatiivvalaš semantihkas lea dat, ahte duollet dálle *-ráigge* geavahuvvo maiddáid illatiivvalágan mearkkašumis nugo ovdamearkkain (32–33):

- (32) [...] *de čatne sii seahkkanjálmmi ja viehkaledje dainna stohporáigge ja čoavdiledje seahkkanjálmmi ja savdnjiledje seahka doaivumis ahte beaivváš galggai láhttái gáhččat.* (Sámi korpus)
- (33) *Áhčči njamistii káffegohpa guorusin ja vázzilii gámmerráigge.* (Paltto 1989: 8)

Prolatiivvalaš *-ráigge* lea semantihka dáfus čielga báikekásus earenoamážit dakkár hámiin nugo *bálggesráigge* ja *Porsáנגguvuotnaráigge*, dasgo *?bálggesráiggit* dahje *?Porsáנגguvuotnaráigi* eai gávdno. Hámiid nugo *uksaráigge* ja *lássaráigge* sáhttá goit dulkot čujuheamen uksaráiggiide ja lássaráiggiide dan sadjái go njuolggá uvssaide ja lásaide.

4. Digaštallan ja loahpahus

Badjelis lean čuoččuhan, ahte eanáš bajábeale ovdamearkkaid *-ráigge*-hámiid sáhtášii dulkot davvisámegiela čihččet morfologalaš kásusin, ja earenoamážit goalmmát báikekásusin. Dán radikála čuoččuhussii gávdnojit mánggat morfologalaš, syntávssalaš ja semantihkalaš ákkat, muhto seammás bohtet oidnosii

maid sivat, maid dihte *-ráigge*-prolatiiva ii suige oro seamma čielga kásus go dat maid dábálaččat atnit kásusin. Dát sivat eai dattetge mange láhkai doarjjo ovddeš dutkiid oainnuid maid mielde omd. sátnehápmi *bálggesráigge* lea goallossubstantiiva dahje advearba.

Čoahkkáigeassun sáhtá konstateret, ahte vaikko *-ráigge* ii leat čielga, prototiippalaš ja morfologalaččat spiehkaskahtes kásusgeažus, de dan sáhtá karakteriseret eahpeprototiippalaš, marginála kásusa suffiksán, mii muhtumin geavahuvvo maid postposišuvdnan. Juohke dáhpáhusas *-ráigge*-hámiid problematihkka gullá sámegeiela grammatihkalaš struktuvrii ja earenoamážit morfosiintávssa deskrišuvdnii ollu čavgadeappot go sátnegirjiide ja eará sátnovuorkká govvádusaide. Dán áiccadeaddji dutkamušas ii leat systemáhtalaččat dutkojuvvon man produktiiva *-ráigge* lea áibbas ođđa sániiguin ja merrosiiguin, muhto álgogorahallamiid mielde mángasat leat gergosat dohkkehit maiddá dakkár cealkagiid go *Vujiimet táksiin* [dan beakkán *Broadwayráigge*] ja *Frankriikii bođiimet* [guhkes ruovdemáđiituneallaráigge mii manná meara vuoli].

Kásusmorfologiija olis *-ráigge*-morfema sáhtá buohtastahttit earenoamážit mánggaidlogu komitatiivva elemeanttain *-guin*, man maiddá lea váttis atnit áibbas dábálaš kásusgeažusin. Magga (2002: 62) mielde vejolašvuohta ráhkadit dakkár gihpuid go *silbbai ja golliguin* cealkagis (34) čájeha, ahte *-guin* ii leat kásusgeažus (gč. maiddá Ylikoski 2009: 117–118). Ovdamearka (35) lea iežan dutkanmateriála áidna cealkka, mas sullasaš konjunkšuvdnaredukšuvdna vuhtto maiddá *-ráigge*-hámiid geavahusas:⁸

(34) *Seahkka leai devdojuvvon silbbai ja golliguin.* (Magga 2002: 62)

(35) *Geaidno- ja šalderáigge šaddá álkit viežžat doaktára ja jortamora, ja skuvlamánaide šaddá skuvlamátki oadjebasat.* (Sámi korpus)

Jurdda áibbas «ođđa», *prolatiiva*-nammasaš kásusis soaitá orrut amas, jus geahččat sámegeiela ja dan kásusiid dušše oarjeeurohpalaš ja davviriikkalaš perspektiivvas, dasgo dánlágan kásusat eai gávdno oahpes davvioarjeeurohpalaš gielain eaige oba suomagiela nuppelot kásusa joavkkusge. Semantihka dáfus *-ráigge*-lágan, muhto vel čielgaseappot substantiivvaid sojahanhámiide gullevaš prolatiivakásusat gávdnojit goit mángga gielas miehtá máilmmi (omd. Blake 2001: 38–39), ja nu maid sámegeielaid davimus fuolkegielain main kásushámit nugo vepsegiela *joge-dme*,

8 Dán artihkkala anonyma árvvoštalli lea evttohan, ahte maiddá *-ráigge*-morfema sáhtášii dulkot muhtunlágan klitihkkan dahjege laktapartihkkanin (vrd. Ylikoski 2009: 118).

komigiela *ju-ed* (юөд) ja tundranjenecgiela *јәха-һна* (яхавна) mearkkašit 'johkaráigge'. Dasa lassin fertet muitit, ahte kapihttalis 2 namuhuvvon *dakko* ja *gokko* leat čilgejuvvon dološ prolatiivahápmiin, maid duohken lea vuodđosámegillii rekonstruerejuvvon prolatiiva *-ko.⁹ Dan dihte orru lunddolaš, ahte sámegillii lea šaddan ođđa prolatiivasuffiksa маһа go ovddit lea jávkan.

Dán dutkamuša boadusin ii leat dárbu gáibidišgoahtit, ahte buot sámegiela oahppogirijit galget dán rájes govvidit prolatiivva ovttá dásis daid kásusiiguin maidda leat dán rádjai hárvánan, muhto relevánta dieđut dán kategoriija birra orrot goit heivemin buoremusat sojahanmorfoloogiija ja earenoamážit báikekásusiid oktavuhtii. Dábálaš, teorehtalaš gielladiehtaga perspektiivvas -ráigge-hámiin lea miellagiddevaš posišuvdna goallossániid, advearbbaid, postposišuvdnagihpuid ja kásushámiid rádjaguovlluin. Buot ealli gielaide fenomenaid lea váttis sirret gárves kategoriijaid gáržžes rámmaid sisa. Edward Sapira (1921: 38) beakkán sániid mielde *All grammars leak*, ja dán artihkkalis leat oaidnán buori ovdamearka das, makkár sálvoráiggiid maiddái sámegiela giellaoahppa ja dan govvádusat suđdet.

Dán čállosa váldoulbmil – áddet elemeantta -ráigge morfosyntávssalaš identitehta buorebut go ovdal – ii daninassii eaktut dárkilis ja viiddes semantihkalaš guorahallama dađe eanet go earáge sámegiela kásusat leat dán rádjai dárbbášan. Artihkalčálii sávaldahkan lea liikká joatkit ja ávžžuhit maid earáid joatkit -ráigge-prolatiivva dutkama earenoamážit semantihka ja vejolaš suopmanerohusaid perspektiivvas. Dakkár guorahallan ferte áinnas váldit vuhtii -ráigge-elemeantta gaskavuodaid eará báikekásusiidda, spatiála adposišuvnnaide ja sullasaš -guora-elementii (26, 30–31). Man muddui omd. *uksaráigge* sáhtta mearkkašit 'uvssa bokte', 'uvssa čađa' dahje '(bođii) uvssas', ja leago vejolaš geavahit maiddái guhkit hámi *uksaráigeráigge* seamma dahje eará mearkkašumis? Earenoamážit prolatiivvaid semantihka guorahaladettiin lea jáhkkimis ávkkálaš váldit dárki-leappot vuhtii dan, mo sullasaš kásusat doibmet eará, lagaš ja guhkkelis gielain.

9 Vuodđosámegiela *-ko-prolatiiva vuhtto maid omd. julevsámegiela hámis *jávrrrek* 'jávrrri bokte, jávrreráigge' man etymologalaš vásttan ges adnojuvvojit mordvagielaide -ka/-va-prolatiivahámiit nugo ersagiela *eřkeva* 'jávrrri bokte, jávrreráigge' (gč. Ylikoski 2015).

Gáldut

Materiála

- Ávvir 21.2.2013 = Čoavddus ii leat stáhta ruhta. – *Ávvir* 36/2013 (21.2.2013): 6–7.
- Ávvir 12.2.2014 = Buoridit rádjageainnuid. – *Ávvir* 29/2014 (12.2.2014): 6.
- Hætta, Lars & Bær, Anders 1958: *Mui` talusat*. Ålgus addii Knut Bergsland. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fernandez-Vest, M.M.Jocelyne 2011: Typological evolution of Northern Sami: spatial cognition and Information Structuring. – Ylikoski, Jussi (doaimm.), *The quasiquicentennial of the Finno-Ugrian Society*. Helsinki: Finno-Ugrian Society. 33–55.
- Guttorm, Eino 1998: *Bearralat Deatnogáttis*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Guttorm, Hans Aslak 1986: *Iešnjárgga šiljut*. Deatnu: Jár'galæd'dji.
- Isaksen, Knut 1998: *Duottar. Luonddugeografija*. [Billávuotna]: Iđut.
- NRK Sápmi 15.6.2007 = Wigelius, Anna M. 2007: Maŋimuš beaivi. – NRK Sápmi. <http://www.nrk.no/kanal/nrk_sapmi/izu/1.2711520> (15.6.2007).
- Paltto, Kirsti 1989: *Guovtteoaivvat nisu*. [Ohcejohka]: Gielas.
- Sara, Máret Anne 2014: *Doaresbealde doali*. Guovdageaidnu: DAT.
- Sámi korpus. UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat. <<http://gtweb.uit.no/korp/>> (veršuvdna 17.11.2014).

Girjjálašvuohta

- Antonsen, Lene & Janda, Laura 2013: Oamasteapmi davvisámi girjjálašvuođas. Sáhkavuorru Sámegiela ja sámi girjjálašvuođa symposias. Guovdageaidnu 26.–27.11.2013.
- Antonsen, Lene & Janda, Laura & Baal, Biret Anne Bals 2012: Njealji davvisámi adposišuvnna geavahus. – *Sámi diedalaš áigečála* 2/2012: 7–38.
- Bartens, Raija 1972: *Inarinlapin, merilapin ja luulajanlapin kaasussyntaksi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Bartens, Raija 1978: *Synteettiset ja analyttiset rakenteet lapin paikanilmauksissa*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Blake, Barry J. 2001: *Case*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Friis, J. A. 1856: *Lappisk Grammatik*. Christiania: J. W. Cappelen.

- Haspelmath, Martin & Sims, Andrea D. 2010: *Understanding morphology*. London: Hodder Education.
- Helander, Nils Øivind 2001: *Ii das šat murrii iige báktái. Davvisámegiela illatiivva geavaheapmi*. Dieđut 1/2001. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Magga, Ole Henrik 2002: Muhtun čuolmmat sámi cealkkaoahpas. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2002: 59–69.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1912: *Lappisk som gjenstand for videnskabelig forskning*. Tiltrædelsesforelæsning holdt ved Kristiania universitet 25. mars 1912. Kristiania: Aschehoug.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk. I. Grammatikk*. Oslo: A.W. Brøgger.
- Nielsen, Konrad 1932–1962: *Lappisk ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: H. Aschehoug & co.
- Rauhala, Ilona 2013: Attribuutin kongruenssi: adjektiivit, demonstratiivit ja *para. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja* 94: 199–221.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Sammallahti, Pekka & Nickel, Klaus Peter 2006: *Sámi-duiskka sátnegirji*. Karasjok: Davvi Girji.
- Sapir, Edward 1921: *Language. An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Ylikoski, Jussi 2009: *Non-finites in North Saami*. Helsinki: Finno-Ugrian Society.
- Ylikoski, Jussi 2014: Davvisámegiela substantiivavuđot -naga-hámit giellaoahpa ja sátnvuorkká rájá alde. – *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2014: 51–71.
- Ylikoski, Jussi 2015 (boahtimin): From compound nouns to case marking: Prolatives in South Saami and Lule Saami. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 39.

North Saami *-ráigge* – noun, adverb, postposition or case?

The article discusses the morphology, syntax and semantics of the previously under-described denominal formations in *-ráigge* in present-day North Saami. As the topic has been mostly described in occasional dictionary entries but largely ignored in grammatical descriptions, the present article provides an empirical grammatical description of the formations such as *uksaráigge* ‘through the door’ and *bálggesráigge* ‘along the path’. In contrast to earlier descriptions that vaguely label these formations as compound nouns or adverbs, detailed morphological, syntactic and semantic analysis suggests that the suffix *-ráigge* – originating in the genitive-accusative form of the noun *ráigi* ‘hole, opening’ – has many case-like features that make it look like a modern equivalent of the so-called prolative (‘along, through’) case reconstructed in Proto-Saami. Most importantly, the internal morphosyntax of *-ráigge* phrases is largely identical to that of ordinary noun phrases headed by nouns in other cases. Sentences like *Mon ledjen boah-time Álaheajus siidii dan min boares jođáhatráigge* [1SG be.PST.1SG come.PROG Álaheadju.LOC camp.ILL it.GENACC 1PL.GENACC old reindeer.track.PROL] ‘I was returning back home from Álaheadju along the old reindeer track of ours’ dating back to the 19th century suggest that the phenomenon in question has remained largely unchanged for quite some time.

Keywords: adverbs, compound nouns, local cases, North Saami, prolative

JUSSI YLIKOSKI

UiT The Arctic University of Norway

jussi.ylikoski@uit.no

Márggajienat Sápmi: Seksuála ja sohkabeallenorpmaid čalmmustahtti muitalusaid girjáivuolta

Elfrida Bergman & Sara Lindquist (doaimm.): *Queering Sápmi – Sámi muitalusat mat rihkkot norpma*. Davvisámegiela jorgalus: Lea Simma. [Ubmi]: Qub Förlag 2013. 315 s. ISBN 978-91-981282-1-5.

Elfrida Bergmana ja Sara Lindquista doaimmahan girji *Queering Sápmi – Sámi muitalusat mat rihkkot norpma* sisttisdoallá 29 eallingeardemuitalusa oktan čuovgagovaiguin. Dáid muitalusaid leat muitalan sámi olbmot, geat gullet seksuála dahje sohkabealleunnitloguide (LHBT) dahje muđui háliidit cuvket heteronorpmaid.

Girjgis geavahuvvon LHBT-oaná-dus mearkaša lesbaid (L), homofiillaid (H), biseksuálaid (B) ja transseksuálaid (T). Irni ja Wickman (2011 (2010): 8) meroštallaba sohkabealleunnitloguide gullevažžan «trans- ja intersohkabealat olbmuid, ja olbmuid, geaid identitehta dahje sohkabeali ovdanbuktin ásaiduvvá guovttesohkabealleortnega vuostebeliid, nissonvuoda ja almmáivuoda, gaskii dahje olggobeallái». Transsohkabeallái gullet olbmot, «geaid

iežaset vásáhus ii vástit dan sohkabeali, mii lea meroštallojuvvon riegádeami rájes». *Intersohkabealli*-meroštallan čujuha olbmui, «gean biologalaš gorut ii riegádettiin vástidan guovttesohkabealleortnegeis navdojuvvon nissona dahje albmá goruda». Sudno meroštallama mielde «seksuála unnitlohkui gullet lesbat, homofiillat, biseksuálat ja olbmot, geaid seksuála identifiseren ja seksuála hálut dahje geavadat eai rádjašuva heteroseksuálavuhtii». (Irni & Wickman 2011 (2010): 8.) *Queering Sápmi* -girjgis boahdá maiddái ovdan doaba *queer*, mii čujuha sohkabeali ja seksualitehta meroštallamiid olggobeallái báhcci earáláganvuhtii ja norpmahisvuhtii. Queer-olbmot eahpidit seksuála ja sohkabealledikotomijaid ja -kategorijaid bissovašvuoda ja lunddolašvuoda. (Kangasvuo 1999.)

Queering Sápmi -girjji álggus prošeaktajodiheaddji guovttos Elfrida Bergman ja Sara Lindquist muitaleaba, mo olles dát prošeakta vulggii johtui, man boadusin lea dát viđa gillii almmuhuvvon girji ja guđa gillii almmustuvvan čuovgagovvačájáhus. Soai leigga gávnahan, ahte ledje unnán

olbmot dahje dutkamušat sápmelaš LHBT-olbmuid birra. Orui maiddá nu, ahte eai nationála LHBT-searvvit iige sámi servodatge beroštan dán joavkus ja sin čuolmmain. Dattege go soai ságastalaiga sámi olbmuiguin, de bođii ovdan ahte servodagas lei čielga dárbu ja sávaldat álggahit prošeavtta, mii čalmmustahtta sámi LHBT-olbmuid ja sin diliid. LHBT-sámit eai duostan ieža álggahit dákkár prošeavtta, ja danne Bergman ja Lindquist ávžžuhuvvuiga álggahit dán barggu.

Álggos soai oaččuiga garra moaitámušaid das, ahte soai eaba leat sámit eabage danin leat gelbbolaččat jođihit dákkár doaimma. Muhtun moitiid mielas soai ovddasteigga koloniála válldi iežaska ruottelaš duogáziin, vaikko soai ieža gullabage seksuála unnitlohkui. Dát čuolbma čovdojuvvui nu, ahte prošeaktii serve guokte sámi nuoraidorganisašuvnna, *Sáminuorra* ja *Noereh*. Dát Ruota ja Norgga bealde Sámis doaibmi organisašuvnnat ledje fuobmán, ahte servodagas leat sámi LHBT-nuorat, geaid sii eai leat váldán vuhtii iežaset doaimmain. Nuba ovttasbarguin lei vejolaš čoavdit dan čuolmma, man prošeaktaálggaheaddji guovttos leigga álggos vásihan, ja ná sáhtiiga hukset luohttámuša ja buori, dásseárvosaš gulahallama iešguđetge oassebeliid gaskii etnisitehtas beroškeahtta.

Sámi LHBT-olbmuid jietna ja sin čalmmustahttin

Prošeavtta guovddázii välljejuvvojedje eallingeardemuitalusat, dasgo prošeaktajođiheaddji guovttos oinniiga iežaska ovddeš bargovásáhusaid vuodul, ahte dat čalmmustahttet sudno mielas buot buoremusat servodatrievdamiid, lasihit áddejumi ja dohkkeheami. Go eatnašat sámi seksuála ja sohka bealleunnitlohkui gullelaš olbmot ledje leamaš čihkosis, de vuosttas bargun šattai gávdnat sin ja hástalit sin searvat dán prošeaktii. Sámi LHBT-olbmuid čohkkemis doaimmai nu gohčoduvvon «muohtaspábba-effeakta»: go gávdnuvvo okta oassálasti, de diehtu leavai viidásabbot ja earátge háliidedje searvat dán prošeaktii.

Elfrida Bergman ja Sara Lindquist finaiga jearahallamin prošeavtta oassálastiid, ja jearahallamat biste moatti diimmus gitta golmma beaivái. Materiálan čoggojuvvojedje 200 diimmu báddemat ja sullii 20 000 gova. Juohke muitaleaddji lea maiddá ieš beassan hálldašit iežas muitalusa ja govaid; nappo välljet dan maid háliida čájehit earáide. Dat lea leamaš ovdamearkkalaš ja demokrátalaš prošeakta, mas oassálastiin lea duodalaš válldi iežaset materiála hárrái. Dákkár bargovuogi deattuhit earet eará álgoálbmogat iežaset dutkanehtalaš prinsihpain (gč. omd. Smith 2012 (1999)).

Queering Sápmi -girjji seksuála ja sohkaalleunnitlohkui gulli sámi olbmot ožžot jiena ovttas hetero-olbmuiguin, geat háliidit iežaset eallimis rihkkut norpmaid. Girjji leat oktiibuot 29 mitalusa, main dušše gávccis leat namaheamit. Muitaleaddjit leat eret golmma riikkas, Suomas, Norggas ja Ruotas, ja oassi sis orru Sámis ja oassi fas sámi guovllu olggobealde. Sii leat iešguđetge agis, moaddelot jahkásaččain gitta 80-jahkásaččaide, ja sii čájehit sámi servodaga girjáivuoda. Sii leat norpmaid rihkkut: homofiillat, lesbat, transseksuálat dahje oppalohkái bonjuolbmot.

Norpmaid cuvken

Mánnga mitalusas ihtet seammá fáttát, mat guorahallet ovttaskas olbmuid seksuála ja sohkaalleidentitehta ohcama, gávdnama ja dohkkeheami. Mánngas mitalit, mo sii leat álgán juo pubertehtaagis eahpidit heteroseksuála navdduid iežaset guovdu ja mainna lágiin sii leat geahččalan gávdnat vástádusaid daidda gažaldagaide ja mo sii dustejit daid eahpádusaid iežaset heivemeahttunvuodas heteronorpmaid. Seksuála ja sohkaalleidentitehtii čatnasa maiddái gažaldat etnihkalaš identitehtas, namalassii sámi identitehtas ja dan meroštallamis.

Mánnga mitalleaddji mitalusas boahtáge ovdan problemáhtalaš okta-

vuolta iežas sámi jovkui dahje sámi identitehtii. Ovttaskas mitalusain bohtet sámit ovdan čavga etnihkalaš joavkun, masa gulli olbmot dovdet solidaritehta, mas lea nana searvvušidentitehta ja mii bastá doaibmat beaktilit ovttas, nu mo Brubaker (2013: 34–35) meroštallá *joavku*-doahpaga. Joavkuid oktavuodas son guorahallá maiddái kategoriijaid politihka, mii doaibmá joavkkuid hábmedettiin ja ráddjemiin. Dát meroštallamat albmanit maiddái *Queering Sápmi* -girjji mitalusain, go ovttaskas mitalleaddjit čilgejit, ahte sii eai duostta čájehit iežaset seksuála dahje sohkaallesoju sámejoavkku lahttun. Sii dovdet, ahte joavkku geavahan kategoriseremat olgguštit sin. Mánngasis sis eai leat leamaš doarvái návccat gomihit dahje rievdadit daid, ja nuba oktan čoavddusin lea leamaš guođdit etnihkalaš joavkku ja fárret eará guovlluide. Nubbin vejolašvuohatan lea dohkkehit kategoriijaid ja bissut oaidnemeahttumin dahje čiehkát iežas sohkaalleidentitehta. Goalmmádin, muhto oalle tragihkalaš čoavddusin, muhtumat leat válljen sorbmet iežaset, ja sin mitalusaid leat báhcán mitalit sin olbmát. Njealját vejolašvuohatan lea gomihit ja rievdadit kategoriijaid nugo mánngas leatge dahkan, go leat duostan mitalit iežaset persovnnalaš mitalusaid.

Boahtit olggos skábes – hukset oadjebas diliid

Stuorámus oasis dáin mitalusain geardduhuvvo, mo sii leat duostan «boahtit olggos skábes», ja mo dat lea nannen sin ja dahkan sin friijan. Sii leat duostan čájehit iežaset lagamuččaide ja olles servodahkii, geat sii leat ja mo sii ellet ja háliidit eallit. Muitaleaddjit lohket maiddái dávjá, ahte sii háliidit iežaset ovdamearkkaiguin veahkehit earáid boahtit oidnosii ja hukset oadjebas diliid alcceseaset ja earáide. Guovddáš temán mitalusain lea maiddái, ahte sii háliidit oahpahit earáide ja čuvget earáid, maid máksá leat sápmelaš queer. Nugo prošeavtta jodiheadji guovttos Sandberg ja Lindquist muitaleaba, de álggos muhtun olbmot eahpidedje, leago dákkár prošeaktii dárbu ja gávndnojitgo dákkár olbmot ollenge Sámis.

Queering Sápmi lea dehálaš ja mávssolaš girji sámi servodahkii. Dat lea rahpan uvssaid sámeservodaga ja dan lahtuid mánggabealatvuhtii. Ovttaskas olbmuid eallingeardemuitalusaiiguin dat čalmmustahtta olbmuid, geat leat orron jienajávohaga dahje geaid norpmain spiehkaseaddji seksualitehta lea šiitojuvvon oppa gávndnotge sámeservodagain. Mánnga mitalus boahotá ovdan, ahte iežaset ovdamearkkaiguin girjái searvan olbmot háliidit veahkehit earáid boahtit albmosii ja duostat dohkkehit iežaset.

Muhtumin girjji muitaleddjiid lagamuččat leat šaddan maiddái oassin sin identitehtaproseassaide. Nuba siige leat šaddan guorahallat iežaset norpmaid, kategoriseremiid ja doaladumiid, mat gusket bonjuvuhtii. Muhtun dáhpáhusain lagamuččat eai leat háliidan dahje bastán váldit vuostá dieđu heteronorpmain spiehkaseaddji identitehtas ja leat botken oktavuodaid muitaleaddjái. Leat maiddái mitalusat, main lagamuš olbmot leat vávján earáláganvuoda, ja danin diehtu bonjuvuodas ii leamašan balddihahtti dahje ođas.

Girjji mitalusat eai leat dušše queer-servodaga várás, muhto dat veahkehit maiddái nu gohčoduvvon heteroolbmuid áddet queer-olbmuid, dohkkehit sin seksuála ja sohkaealleidentitehtaid ja hukset áddejumi ja dieđu dáid áššiid birra. *Queering Sápmi* -girjjis ságastallojuvvojit vuđolaččat heteronormatiiva oainnuid dagahan čuolmmat, maid muitaleaddjit leat vásihan iežaset eallimis.

Lea buorre ahte girji lea almuhuvvon viđa gillii, ruota-, dáro-, suoma-, mátta- ja davvisámegillii. Dainna lágiin girji olaha eanet lohkiid, sihke sámiiid ja eará berošteddjiid. Girjeárvoštallamis lean geavahan davvisámegiela jorgalusa, ja eanaš sajiin jorgalus lea lihkostuvvan bures. Nugo girjji láidehusas daddjo (s. 21), de leamašan hástalus gávndat sámegiela tearpmaid buot daidda doahpagiidda,

mat geavahuvvojit queer-áššiid čilgemii. Danne livččii leamaš buorre ráhkadit lohkkiiid várás sierra tearbmalisttu, masa livčče čohkken sániid mat geavahuvvojit LHBT-áššiid okta- vuodas. Dát girji iežas mui talusaiguin čájeha sámeservodaga mánggabea- latvuoda ja daid mánggalágan diliid, main ovttaskas olbmot ellet ja vásihit iežaset seksuála, etnikalaš ja sohka- bealleidentitehtaid. *Queering Sápmi* lea dehálaš dokumeanta, mii veahkeha sámeservodaga ságastallat rahpasabbot seksuála ja sohka bealleidentitehtaid birra ja hukset gierdevašvuoda. Dát lea maiddái buorre materiála sámi LHBT-identitehtaid dutkamii.

Gáldut

Brubaker, Rogers 2013: Etnisyys ilman ryhmiä. – Petri Ruuska & Jarno Valkonen (doaimm.), *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino. 27–54.

Irni, Sari & Wickman, Jan 2011 (2010): *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet*. SETA-julkaisuja 20. [Helsinki]: Seta ry. <http://www.seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus/setajulkaisu_2011_painoon%20toinen%20painos.pdf> (10.11.2014).

Kangasvuo, Jenny 1999: Kyltymättömien seksipetojen on valittava? Biseksuaalisuus ja luokittelun ongelma. [*Rumasana* 2/1999.] <<http://cc.oulu.fi/~jek/bi-artikkeli.html>> (10.11.2014).

Smith, Linda Tuhiwai 2012 (1999): *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books.

VUOKKO HIRVONEN

Sámi allaskuvla

vuokko.hirvonen@samiskhs.no

